

Marta Rendla

KRANJSKO DRUŠTVO ZA VARSTVO ŽIVALI 1902–1915

Nastanek in namen društva

Kranjsko društvo za varstvo živali, ki je nadaljevalo s prizadevanji proti mučenju in za zaščito živali, začetimi že v 40-tih letih 19. stol., je bilo uradno ustanovljeno na občnem zboru 23. oktobra 1902 v hotelu Pri Maliču. Na tem zboru so izvolili tudi društveni odbor in določili pravila društva. O ustanovitvi je naslednji dan poročal tudi Slovenski narod: »Društvo za varstvo živali je sinoči imelo v hotelu 'Pri Maliču'¹ svoj ustanovni občni zbor, na katerem se je volil odbor. Društvo ima že 230 članov, letni donesek znaša 4 K.«²

Statut društva je 1. 11. 1902 sankcioniralo cesarsko-kraljevo deželno predsedstvo oziroma cesarsko-kraljevi deželni predsednik Hein. Vsebina statuta je bila v skladu z 9. členom društvenega zakona, ki je bil utemeljen z državnim zakonom z dne 15. 11. 1867. Društvo je imelo naziv *Kranjsko društvo za varstvo živalij*. Sedež je imelo v Ljubljani, za ustanovitev društva pa je bilo sicer potrebnih 50 članov.

Namen društva je bil zaščititi nemočne živali pred nepotrebnim in nesmiselnim trpljenjem. Društvo si je prizadevalo »varovati vse živali pred trpinčenjem in nekoristnim pobijanjem, domače živali pred nepotrebnim mučenjem pri

klanju, bolne živali pred porabo za delo, delovne pred velikim naporom in pridrževanjem neogibnih potrebščin, ter pospeševati lepo ravnanje z živalmi.«³

Namene in cilje društva so skušali doseči z vzgojo ljudi. Še zlasti veliko pozornosti so posvečali šolski mladini, od katere so si obetali največ uspeha. Z dobrim zgledom naj bi v otroških srcih vzbudili ljubezen, usmiljenje in sočutje do ubogih živali. Privzgajanje pametnega in čutečega ravnanja z živalmi naj bi vplivalo na njihov pozitiven značaj. Ideje društva so širili s pomočjo poučne literature, z javnimi predavanji in s članki v časopisju. Ljudi so želeli poučiti, da humano ravnanje z živalmi odraža človekov dober značaj. Poudarjali so, da je trpinčenje živali nesmiselno in nespametno, ker kmetu ekonomsko bolj škodi kot koristi; zatrjevali so tudi, da je uživanje mesa mučene klavne živine škodljivo za človekovo zdravje. S takim prepričevanjem so skušali pri ljudeh odpraviti globoko zakoreni-

¹ Hotel Pri Maliču se je nahajal na mestu današnje veleblagovnice Name.

² Slovenski narod, 24. oktober 1902.

³ Arhiv Republike Slovenije, AS 649 – fond Kranjsko društvo za varstvo živali, Društvena pravila (Dalje: AS 649 – fond Kranjsko ...).

njene predsodke, češ da živali vendar ne morejo uživati blagostanja.

Ker pa večine prebivalstva ni bilo mogoče pridobiti za bolj humano ravnanje z živalmi samo s pametnimi razlogi in poučnimi spisi, so bile potrebne še ustrezne prepovedi in kazni. Društvo je zato tesno sodelovalo z oblastjo, državni organi pa so na njegovo prošnjo izdajali zakone, odredbe in odloke v prid živalim. Člani društva in policijski organi so bdeli nad njihovim izvajanjem in, če je bilo potrebno, prestopnike tudi ostro kaznovali.

Društvo je somišljenike skušalo pridobiti tudi s tem, da je tiste, ki so delovali v korist varstvu in zaščiti živali, odlikovalo s priznanji, diplomami, denarnimi darili in take primere tudi javno objavilo.

Društveniki

Član društva je lahko postal vsakdo, ki so mu bili blizu cilji in nameni društva. V pristopni izjavi je moral bodoči društvenik obljubiti, da bo razširjal in pospeševal društvene ideje in da bo skušal pridobivati somišljenike.

Po socialni pripadnosti so člani Kranjskega društva za varstvo živali, podobno kot druge, pripadali meščanstvu. Gibanje za pravice in zaščito živali se je začelo sredi 19. stol. med pripadniki srednjega sloja. Znano je, da so bila združenja in društva pomembna raven oblikovanja meščanstva. Na splošno so društva nastajala s praktičnim namenom. Tako je tudi kranjsko imelo praktične namene za poljedelstvo in kmetijstvo. V njem so društveniki razpravljali o varstvu živali, predlagali so izboljšave, postavljali splošna pravila; obetalo si je tudi postati vzvod ljudskega izobraževanja. V društvu so bili zbrani gospodarstveniki – fabrikanti in posestniki, najrazličnejši uradniki, zdravniki, hotelirji, trgovci, notarji, učitelji, graščaki.

Vsakdo, ki je pristopil k društvu, je moral plačati članarino oziroma letnino. Ta je bila poleg drugih daril potrebna za delovanje društva – za nakup poučne literature, tiskanje publikacij, skratka za pokritje društvenih izdatkov. Glede na višino plačane članarine in na podlagi pridobljenih zaslug so se člani društva delili na:

- a) ustanovne
- b) prave

- c) dopisne
- d) in častne

Ustanovni član je lahko postal vsak, ki je prvo leto prispeval vsaj 50 K. Pravi član je moral vsako leto plačati najmanj 4 K. Dopisne člane je občni zbor imenoval na predlog društvenega odbora. Dopisni člani so poročali o delovanju podružnic oziroma o podobno naravnanih društvih ter si po svojih najboljših močeh prizadevali širiti društvene interese. Za častne člane so bili imenovani kakorkoli zaslužni ljudje za uspešno delovanje društva. Če niso bili istočasno tudi ustanovni ali pravi člani, so imeli pri zborih le posvetovalen glas in niso mogli biti izvoljeni na nobeno častno mesto. Društvo je imelo tudi pokrovitelja. Po sprejetju v društvo so člani prejeli od predsednika in blagajnika podpisano člansko izkaznico. Vodstvo društva je bilo v rokah društvenega odbora, ki ga je za dobo treh let izvolil občni zbor. Sestajal se je navadno enkrat na mesec. Društveni odbor je sestavljalo 12 odbornikov, ki so bili dolžni skrbeti za izvrševanje sklepov odbora, reševati so morali vse uradne spise in predloge, sklicevati občne zборе, sestaviti program za občni zbor, upravljati društvena finančna sredstva, ustanavljati podružnice na Kranjskem. Predsednik društva je bil običajno kaka pomembna osebnost, v tem primeru je bil to grof Marigheri, blagajnik pa Frančič. Občni zbor je potekal enkrat letno, ponavadi v prvi polovici leta pod vodstvom predsednika društva. Na njem so vsaka tri leta izvolili društveni odbor, določili višino članarine za prihodnje leto, potrdili proračun, poročali o delovanju društva v preteklem letu, potrdili častne in dopisne člane ter denarna darila in druga priznanja, dovolili izredne plače, presega-joče 150 K, določili plačo društvemu tajniku ter se posvetovali o društvenih predlogih.⁴

Ker so iz ohranjenih članskih izkaznic razvidni ime člana in njegov poklic (toda ne v vseh primerih) ter višina plačane članarine, se lahko ugotovi poklicna struktura in spol članstva. Ohranjenih članskih izkaznic za obdobje od 1909–1914 je 148, na približno polovici izkaznic je razviden tudi poklic imetnika; tako je jasno, da so člani društva pripadali tipičnim meščanskim poklicem.

V fondu Kranjskega društva za varstvo živali je za obdobje 1909–1914 ohranjenih 148 članskih izkaznic; v 61 primerih je razviden tudi poklic. Od teh 148 izkaznic je 78,7 % moških, 21,3 %

⁴ Prav tam.

KRAINISCHER TIERSCHUTZ-VEREIN.

Nr. 103

LEGITIMATIONS-KARTE 1910

für P. J. Herrn *Olga Kulavics*,
 Frau *Olga Kulavics*
 Betrag *200* Kronen.
Marahren
 Cassier
 Bei wahrgenommenen Tierquälereien, dient diese Legitimations-Karte als Ausweis den
 Wächtern gegenüber.

Gesetzliche Bestimmungen und Strafen bei Tierquälereien.

(Verordnung des Ministeriums des Innern vom 13. Februar 1855.
 R. - O. - Bl. Nr. 31.)

Wer öffentlich auf eine Aergerniss erregende Weise Tiere, sie mögen ihm eigentümlich gehören oder nicht, misshandelt, ist von der politischen Behörde, und an den Orten, wo sich eine k. k. Polizeibehörde befindet, von dieser nach § 11 der kaiserlichen Verordnung vom 20. April 1854, mit Geldbusse von 2 bis 200 Kronen oder sechsstündigem bis vierzehntägigem Arrest zu bestrafen.

□ □ □

Članska izkaznica Kranjskega društva za varstvo živali

pa ženskih. Največ, kar 31,2 % moških, je bilo nosilcev oziroma uslužbencev deželne uprave. Društveniki so tako bili tudi cesarsko-kraljevi okrožni glavar, c. k. davčni upravitelj, c. k. nadzornik južne železnice, c. k. poštni višji komisar, c. k. sekretar deželne vlade, c. k. deželnozborski poslanec ... Precej, 14,5 %, jih je bilo posestnikov, 10,4 % trgovcev, 4,1 % tovarnarjev, enak je bil tudi delež graščakov, 2 % je bilo zdravnikov in prav toliko hotelirjev. Delež društvenikov, ki so pri poklicu navedli hkrati, da so posestniki in da opravljajo še en poklic, je znašal 12,5 %. Poleg tega, da so bili posestniki, so hkrati lahko opravljali katerega od naslednjih poklicev: tiskarnar, veletrgovec, c. k. poštar, tovarnar, višji učitelj. Tudi društvenice ženskega spola so bile v 53,8 % soproge mož, zaposlenih v deželni upravi; posestnic je bilo 15,3 %, enak delež (7,6 %) je bilo žena zdravnikov in graščakov oziroma lastnic hotela ali hiše. Poklicna struktura kaže, da so bili člani društva dobro situirani meščani, ki sta jim premoženje in izobrazba veliko pomenila.

Člani društva so bile tudi eminentne osebe iz tedanjega slovenskega političnega in javnega življenja. Naj naštejemo samo nekatere: dr. Ivan Tavčar, pravnik in politik liberalne Narodno napredne stranke, in njegova žena Franja Tavčarjeva, dr. Ivan Šušteršič, advokat in dolgoletni vodja

klerikalcev – prvak Slovenske ljudske stranke, Friedrich baron Rechbach, okrajni glavar in ljubiteljski slikar ...

Število članov se na podlagi zaznanih podatkov v teku delovanja društva ni kaj bistveno spremenjalo. Število se je gibalo med 218 in 315 člani. 315 članov je bilo konec leta 1909, od tega je bilo 6 ustanovnih članov in 305 rednih članov. Prav tako je bilo 6 ustanovnih članov leta 1910, 212 pa rednih članov. Podatki za ti dve leti odražajo najvišje oziroma najnižje število članov, vključenih v društvo.

Delovanje društva

Oris delovanja društva temelji na fondu Kranjskega društva za varstvo živali za obdobje od 1902 do 1915, še zlasti za leta od 1908 do 1915. Za to obdobje je kronološko urejeno gradivo lepo ohranjeno, verjetno v celoti. Medtem ko za obdobje od konca leta 1902, ko je bilo društvo ustanovljeno, pa vse do začetka leta 1908 ni nikakršnega gradiva, razen pravilnika društva, ki je bil izdan ob ustanovitvi društva oktobra 1902. Ne glede na to, da gradivo za prva leta delovanja manjka, lahko na podlagi poznejšega gradiva sklepamo o njegovem delovanju.

Vsebina dopisov, ki so prihajali na Kranjsko društvo, se iz leta v leto ni spreminjala in je večinoma ostajala konstantna. Tako iz dopisov lahko izvemo o prizadevanjih društva za izboljšanje življenjskih pogojev živali pa o sodelovanju društva z oblastnimi organi. Sodelovanje z njimi je bilo sicer nujno, saj brez zakonske podlage od ljudi ni bilo mogoče pričakovati bolj humanega ravnanja z živalmi, pa tudi varuhi reda in miru so lahko kaznovali ljudi le v primeru, če so prekršili zakon. Dopisi govorijo tudi o ljudeh in ustanovah, ki so se z različnimi prošnjami obračali na društvo; razkrivajo tudi korespondenco društva s sorodnimi evropskimi društvi, njegovo mednarodno udejstvovanje in njegovo sodelovanje na različnih mednarodnih kongresih, trende evropskega prostora na področju varstva živali.

Delovanje društva je prikazano po prevladujočih elementih oziroma po vlogah subjektov, ki so krojili in sooblikovali delovanje društva.

Vloga upravnih organov

Naloga upravnih organov je bila, da v skladu z državnimi in deželnimi zakoni izdajajo odredbe,

predpise, zapovedi, prepovedi, določijo kazni na vseh področjih življenja, tako tudi na področju živalskega varstva. Društvo je bdelo nad izvajanjem in izpolnjevanjem določb, pa tudi kritiziralo in opominjalo upravne organe zaradi njihovega delovanja. Večkrat jih je opozarjalo, da morajo svoje pristojnosti bolj dosledno izpolnjevati. Tesno je sodelovalo s c. k. Deželno vlado, c. k. Deželno orožniško komando, c. k. Okrožnim glavarstvom, Mestnim magistratom. Vsak od teh organov je imel specifično funkcijo, nekatere zadeve so bile v pristojnosti vseh, vsi pa so pri zadevah, ki so urejale področje varstva živali upoštevali nasvete in predloge Kranjskega društva za varstvo živali.

Deželna vlada in Deželno glavarstvo sta izdajala različne odredbe, usklajene z deželnimi zakoni, na podlagi državnih zakonov. Deželna politična oblastva prve stopnje so morala v skladu z deželnim zakonikom razglašati zakone po občinah (v tem primeru gre za zakon s področja živalskega varstva) vsako leto, in to meseca decembra in spomladi. Ker so na društvo pogosto prihajale pritožbe zaradi mučenja živali in nespoštovanja ter kršenja različnih zakonov, so društveniki vneto prigovarjali pristojnim organom, da naj že veljavne oziroma uveljavljene zakone znova objavijo in tako poskrbijo, da se jih bo spoštovalo, kršitelje pa ustrezno kaznovalo.

V nekem dopisu iz leta 1908 je društvo sporočalo *»hvalevredni c. k. deželni orožniški komandi«*, da se krši *»red, ki ga je c. k. deželni predsednik na Kranjskem predpisal 11. 7. 1904«*, in sicer tako, *»da se na z gramozom posutih cestah, pri gradnji stavb, preveč obremenjuje vprežno živino«*. Prav tako je društvo opazalo, da se *»pri transportu klavne živine in perutnine krši zakon z dne 17. 6. 1870 v večjem delu in v okolici Ljubljane, prav tako tudi v bližini delavskih naselij«*.⁵

Nadalje v tem dopisu beremo: *»Podpisano društvo nima zdaj nobenega sredstva in poti, da bi to nespodobnost najmanj nekolikokrat obdavčila, dovoljuje pa si upajočo prošnjo postaviti hvalevredni c. k. orožniški komandi, da pozove pristojno c. k. deželno glavarstvo, da objavi vse prestopke zakona z dne 17. 6. 1870, pravitako odredbo c. k. predsednika na Kranjskem z dne 11. 7. 1904 in, da uredi straženje in nadzor nad spoštovanjem določb ter, da se v nujnih primerih kršitelje kaznuje.«*⁶

Na Kranjskem je bil vse do 11. 7. 1904 proti mučenju živali in domače živine v veljavi *Deželni in*

odredbeni list za nadvojvodino Avstrijo iz leta 1897, izdan in razposlan 31. decembra 1897.

Vsebina zakona je na podlagi odredbe c. k. ministrstva za notranje zadeve z dne 15. februarja 1855 prepovedovala grdo ravnanje pri delu in uporabi:

1. vlečnih živali
2. vlečnih živali pri prekomerno naloženih vozilih
3. majhnih in šibkih psov
4. psov za transport odraslih oseb

Zakon je strogo prepovedoval tudi, da bi klavno živino na poti do klavnic topli, silili in suvali, zlasti z nogami in ostrimi predmeti, da bi se ji odvijalo in stiskalo repe in se nanjo ščuvalo popadljive pse.

Predpisoval je tudi, da se ne sme prevažati bolne klavne živine in da se klavno živino lahko prevaža na vozilih in ladjah samo v nezvezanem stanju. Nadalje je zakon predpisoval, da morajo vozila, namenjena prevozu klavne živine, ustrezati živinskemu transportu in da ne smejo biti prenapolnjena. To je veljalo tudi pri prevozu po železnici. Hkrati je odredbeni list vseboval tudi določbo, ki je predpisovala pogoje za prevoz klavne živine v zvezanem stanju. Prevažati se jo je tako smelo le z vozili, ustrezno urejenimi za živinski transport, pri tem pa živali niso smele biti zvezane z ostrimi vezmi in *»striki«*, niso tudi smele ležati tako, da bi jim glava ali drugi deli telesa viseli preko oz. izven vozila. Predpisano je bilo tudi, da se mora živali zaščititi pred vremenskimi vplivi, zlasti pred vročino in mrazom.

Zakon je urejal tudi prevoz perutnine. Prepovedoval je, da bi se živo perutnino na dolгих progah prevažalo v trdno zaprtih, neprodušnih vrečah in pregrajah z zvezanimi okončinami in navzdol visečimi glavami, brez hrane in pijače. Ščutil je celó žabe. Prepovedano je bilo namreč, da bi se živim žabam rezalo krake in se jih prodajalo. Prekoračitve teh določb se je v smislu državno-ministrskega odloka z dne 20. 3. 1865 kaznovalo z globo v višini od 2 do 200 K ali z zaporom v trajanju od 6 ur do 14 dni.

Vidimo torej, da so ti predpisi, seveda spremenjeni in dopolnjeni, aktualni še danes, da pa se

⁵ AS 649 fond Kranjsko..., Dopisi 1908–1912.

⁶ Prav tam.

jih rado krši tudi v modernem času. Mediji pogosto poročajo o prevozu živine pod neustreznimi pogoji, zlasti o prenapolnjenih tovornjakih, o trpeči, lačni in žejni živini, o neustrezno urejenih hlevih.

Omenjeni organi so bili pristojni tudi za izdajanje različnih dovoljenj. Pravilniki, zakoni, ki so urejali področje živalstva, so do srede 19. stol. bili lovsko-pravne narave, šele v obravnavanem času pa so oblasti začele sprejemati zakone, ki so se nanašali na zaščito živali. Znano je, da so si oblasti že od razsvetljenstva dalje prizadevale zaščititi poljedelstvo, zato pa na vse mogoče načine skušale uničiti vrabce, češ da so škodljivi. Tako je prišlo do determinacije in dvojne kategorizacije ptic, ki so jih odtlej delili na koristne in škodljive.

Diferenciacija živali na ljubljene in zaščitene ter na škodljive je bila splošna značilnost meščanskih združenj za zaščito živali. Večina tovrstnih združenj se je v prvi vrsti zavzemala za varstvo koristnih ptic v kmetijstvu in poljedelstvu. V nasprotju z lovskimi pravilniki, ki so pred tem imeli veliko moč, so društva dajala prednost zaščiti *'koristnih ptic'* in s tem tudi varovanju gozdov in kultiviranih površin. Vse do začetka 20. stol. so meščanska združenja za zaščito živali v veliki skrbi za *'koristne ptice'* celo pozivala k uničevanju že itak ogroženih vrst ptic, na primer k uničevanju ptic ujed.

Usmeritve Kranjskega društva za varstvo živali se niso kaj dosti razlikovale od sorodnih društev po Evropi in so odražale splošne evropske trende. Največ pozornosti je društvo namenjalo zaščiti in varstvu ptic, spoštovanju zakona o varstvu ptic, skrbi za ptice. Pretežni del dopisov se je nanašal na ta zakon. Ljudje so se sklicevali nanj, ko so prijavili kršitve le-tega, ko so želeli pridobiti dovoljenje za lov na ptice. Prosilci so se s prošnjami za pridobitev dovoljenja obračali na že omenjene upravne organe, in sicer na c. k. Deželno vlado in na c. k. Okrožno glavarstvo. Pri izdajanju dovoljenj sta se omenjena organa opirala na predloge in mnenja društvenikov, na poročila Mestnega magistrata o kršitvah zakona in na prijave o najrazličnejšem mučenju živali, ki so prispele na c. k. Deželno orožniško komando in Deželno vlado.

Dovoljenje za lov na ptice si je lahko pridobil vsakdo, če ga le ni bilo zapisanega v evidenci kršiteljev zakona o varstvu ptic pri Mestnem magi-

stratu. Loviti je bilo dovoljeno samo ptice, ki jih je zakon dopuščal.

S ptičarjenjem so se ukvarjali predvsem za razvedrilo in zaradi lovske strasti. V Ljubljani se kot zelo znani ptičarji omenjajo trnovski *'tičarji'*, ki so živeli v južnem predelu Trnovega, na Gmajni. Poleg redne zaposlitve so se ukvarjali še z dodatnim delom – z lovom na ptice in *'tičarstvom'*. Le-to jim je predstavljalo dodaten vir zaslužka, pa tudi popestritev njihovega jedilnika. Nekater vrste ptic so lovili le v prehranjevalne namene, za domače potrebe, spet druge zgolj za prodajo. V slednjo skupino ptic so spadale ptice pevke. Ulovljene ptice pevke so gojili in vzgajali za življenje v kletkah in jih nato prodajali.

Kaže pa, da se trnovski *'tičarji'* niso kaj dosti menili za zakonske predpise. Mogoče so bili nekateri v to preprosto prisiljeni, saj je marsikateremu ptičarjenje pomenilo način preživetja. Nekateri so imeli tudi ornitološki interes – preparirane ptice so postale muzejski eksponat ali učilo pri poučevanju naravoslovja.

Tesno sodelovanje omenjenih organov znotraj njih samih in z društvom lahko razberemo iz nekaterih takratnih dopisov. Iz tegale na primer spod peresa društvenika A. Salena, ki se je zaradi očitnega kršenja zakona obrnil na c. k. Deželno vlado: *»Tukaj poznan lov koristnih živali, ki je po vseh deželah naše monarhije zakonsko prepovedan in katerega kršitve je vsakdo moralno dolžan javiti na poklicane organe, se stalno izvaja. Kot član društva za varstvo živali opozarjam hvalevredno vlado, da se za Kranjsko veljavni ptičji zakon tepta. Prosim, da c.k. upravni organi delujejo v interesu našega kmetijstva in javne morale in, da masovno trgovino s koristnimi pticami že enkrat odpravijo. Naravnost grozno je, da mestni uslužbenci vršijo tovrstni posel.*

Na Opekarski ulici 36 stanuje ptičji trgovec in lovec, ki že leta izvaja ta posel in po njegovem lastnem priznanju koristne ptice tudi razpošilja po velikih mestih (Graz, Mein). Na temelju nadaljnjega poizvedovanja dajem v javnost, da se v Ljubljani približno 10 ptičjih trgovcev in lovcev ukvarja z zakonsko prepovedanim poslom kot obrtjo; bivališče imajo v St. Jakobski četrti in njeni okolici.

Postavljam prošnjo na c.k. Deželno vlado:

1. Da bo c.k. Deželna vlada ukrenila vse potrebno, da bodo ptice, ki so v ujetništvu osvobojene

2. *Storiti vse potrebno, da bo magistrat kot policijska oblast zakon o varstvu ptic napravila za veljavnega...*⁷

Kmalu po prejemu tega dopisa se je c. k. Deželna vlada oziroma c. k. Deželno predsedstvo informiralo o tej zadevi pri Mestnem magistratu, ki je vodil evidenco kršiteljev zakona o varstvu živali in ptic. Deželnemu predsedstvu je Mestni magistrat takole odgovoril: *»Na Opekarski ulici 36 stanuje stražniški vodja Lovro Breznik, ki že od avgusta 1907 ne vrši službe, in bo v kratkem upokojen zaradi bolezni. V prostem času se res bavi z lovom na ptice in ima za to dovoljenje magistrata z dne 30. 7. 1907 (tudi za lov na ptice pod točko cesarskega zakona z dne 17. 6. 1870 št. 20). Tega zakona navedeni ni nikoli zlorabljal in ni res, da bi bilo na stotine ptičev pri lovu usmrčenih. Da se na Barju in v Mestnem logu v jeseni ptiči n.pr. brinovke in cipe love in na trgu prodajajo kot ljubljanska specialiteta je obče znano in dopustno. Tudi v tem slučaju se zakon ne krši. V tu uradnem obrtnem registru ni prijavljenega nobenega trgovca s ptiči in živalmi. Po določilih obrtnega zakona ne bi bilo nobene zadržke, če bi se to obrt želelo prijaviti. Po mestu se več oseb peča z rejo kanarčkov - a ne s trgovino drugih ptičev. Iz predloženega je torej razvidno, da je ovadba, kot je to že v navadi pretirana in da se mestni magistrat splošno zaveda svojih dolžnosti kot politična oblast in kot občinski urad. To je tudi razvidno iz okolnosti, da se je leta 1907 v 6. slučajih kazensko postopalo zaradi prestopka zakona o varstvu ptic.«*⁸

Dopisov s podobno vsebino, tako s prijavi in pritožbami o kršenju zakona o varstvu ptic kot tudi s prošnjami za pridobitev dovoljenja za lov na ptice, je bilo veliko. Na podlagi njihovega števila lahko sklepamo, da je bil lov na ptice na Kranjskem zelo popularen in razširjen. Na Kranjskem je za zaščito in ohranjanje 'koristnih ptic za kmetijstvo in poljedelstvo' veljal zakon o varstvu ptic z dne 17. 6. 1870, ki pa ga veliko ljudi ali ni spoštovalo ali pa zaradi slabe obveščenosti zanj ni vedelo. Zato so društveniki toliko bolj bdeli nad upoštevanjem in izvajanjem zakona. Kršitelje so nemudoma prijavili pristojnim organom, velikokrat so jih tudi posvarili, opozorili in jim razložili, da te zadeve ureja zakon. Marsikdaj so se tudi trudili, da bi jih ozavestili oz. spremenili njihov odnos do živali in ptic.

Zakoni, ki so se nanašali na živali, so sicer obstajali, kako pa so bili uveljavljeni in kako dosled-

no so se izvajali, pa je bilo seveda drugo vprašanje, v veliki meri odvisno od pristojnih oblasti in od tega, kakšen in kako učinkovit nadzor so izvajale, kakšne kazni so določale, kakšna sta bila njihova presoja in stališče do tega zakona. Sodeč po vsebini dopisov, člani društva niso bili ravno zadovoljni z delovanjem pristojnih organov.

Ne glede na to, da v obrtnem registru ni bilo prijavljenega nobenega trgovca z živalmi in ptičami, lahko na podlagi vsebine dopisov ugotovimo, da je trgovina s ptičami nedvomno obstajala. Po prepričanju društvenikov je šlo za trgovino z zakonsko prepovedanimi ptičami, ki so jo dejansko izvajali kot obrt. S ptičarjenjem so se lovci na ptice ukvarjali tako z dovoljenjem kot tudi brez njega. Pogosto se je dogajalo, da so tudi lovci, ki so sicer imeli ustrezno dovoljenje, lovili kar vse ptice po vrsti, ne glede na zakonska določila. Kakršnekoli očitke, ki so s strani društva leteli na pristojne organe, so le-ti zavračali, pravilnost svojega delovanja pa običajno podkrepili s trditvijo, da se zavedajo svojih dolžnosti in da kršitelje tudi ustrezno kaznujejo. Z očitki so društveniki pri pristojnih organih želeli doseči, da bi v skladu s svojimi kompetencami dovolj energično postopali in bili karseda dosledni.

Poročilo Kranjskega društva za varstvo živali o svoji dejavnosti (napisali so ga na prošnjo baronese Mary Klenck, ki je na obeh kongresih julija 1909 v Londonu kot korporativna članica graškega društva zastopala tudi Kranjsko društvo za varstvo živali), razkriva splošne razmere na področju živalskega varstva. V poročilu takole opisuje svojo dejavnost: *»Glavni cilj društva je zatreti obrtniško in pridobitniško naravnani lov na ptice, priskrbeti zadostno število gnezdnic in zadostno količino zimske hrane. V tekočem letu 1909 je bilo zelo uspešno, saj je odkrilo zelo veliko razvpih, zloglasnih lovcev na ptice v Ljubljani in okolici, ki so zelo temeljito opravljali to rokodelstvo. Na žalost pa se po celi deželi o teh razmerah tudi s strani za to poklicanih organov zelo malo poroča ali pa nič. Lov na ptice po enih mestih ostaja čisto neomejen in se ga še ne preganja; ptice se lovijo z nedovoljenimi sredstvi, še zlasti to počno mladi posamezniki.«*⁹

V nadaljevanju je društvo tudi poudarilo, da pristojnim oblastnim organom pri preprečeva-

⁷ AS 649- fond Kranjsko..., Dopisi 1908-1912.

⁸ Prav tam.

⁹ Prav tam.

nju mučenja živali zelo prav pride odredba c. k. kranjskega deželnega predsednika z dne 11. 7. 1904. Iz vsebine dopisov je moč razbrati, da so bili društveniki do neke mere zadovoljni z delovanjem upravnih organov. Zadovoljni so bili s tem, da so oblasti izdale in predpisale zakone; manj pa so bili navdušeni nad načinom izvajanja zakona oziroma nad sredstvi, ki bi omogočila večje upoštevanje zakona, predvsem njegovo hitrejše uveljavljanje in širjenje. Prepričani so bili, da je za učinkovitost zakona potrebno storiti nekaj več, kot pa ga zgolj predpisati. Da bi se običaj lovljenja ptic v čim krajšem času spremenil in bi med ljudmi dosegli naklonjenost pticam, so po njihovem trdnem prepričanju bila potrebna sredstva prisile, predvsem pa kulturna vzgoja. Ljudem, so menili, je potrebno vzbuditi ljubezen do ptic, osvobojeno vseh materialnih koristi; prevladati bi moral čustveni pristop.

Odnos do živali se je na Kranjskem dejansko spreminjal in izboljševal; krog ljudi, ki so živali dojemali kot čuteča bitja, se je vztrajno širil in takemu pojmovanju je bilo privrženih vse več ljudi. Veliko zaslug za to spremembo so imeli vsi, ki so si kakorkoli prizadevali izboljšati ravnanje z živalmi. Da bi se ideje za zaščito živali in humano ravnanje z njimi razširile na ljudske sloje, si je društvo prizadevalo ustanoviti podružnice društva. Ideje so širili tudi s poukom o pregrešnosti mučenja živali, s poučno literaturo in predavanji. Seznanjanje s tem problemom in izobraževanje o nujnosti boljšega ravnanja z živalmi sta bila velikega pomena.

Pomena izobrazbe so se zavedali tudi upravni organi. Da bi njihovi uslužbenci svoje dolžnosti opravljali učinkovito in strokovno, so se trudili izpopolniti usposabljanje svojega kadra. C. k. Deželna orožniška komanda se je v želji, da bi izboljšala »nazorni nauk v orožniško-činovniški šoli«, obrnila na Kranjsko društvo za varstvo živali, da bi jim pomagalo pri zbiranju učnih sredstev. Tako c. k. Deželna orožniška komanda iz Idrije piše: »Glede na veliko prednost, ki jo ima nazorni nauk za izobrazbo orožništva, pa tudi za bodočo službo, namerava Deželna orožniška komanda nadaljevati z zbiranjem učil in jih dopolniti. Počlaščen sem, da lahko postavim prošnjo, če je mogoče priskrbeti kolekcijo škodljivih ptic in ptic pevk ter prepovedane lovilne priprave za ptice (lahko nagačene ali v slikah).«¹⁰

Člani društva so si vneto prizadevali širiti ideje društva pa tudi budno spremljati, kako se zakoni

za zaščito živali izvajajo v praksi. Ptičarje, ki so vedno znova kršili zakone, so dosledno opozarjali in jih naznanjali tako Deželni vladi, Mestnemu magistratu kot tudi Deželni orožniški komandi. Iz ohranjenih dopisov je razvidno, da se je v Ljubljani in njeni okolici nahajalo nekaj lovcev na ptice, ki so se istočasno ukvarjali tudi s trgovino. S ptičarjenjem so se ukvarjali po več let tako zaradi lovskih užitkov kot tudi zaradi dobička. Navkljub temu, da so bili dobri znanci policijskih organov in da so bili zavedeni v evidenco kršiteljev zakona, so si pri pristojnih organih še vedno poskušali pridobiti dovoljenje za lov na ptice. Z obveščanjem pristojnih organov o prestopkih so društveniki preprečili podelitev marsikaterega dovoljenja oziroma povzročili, da je bilo kršiteljem že podeljeno dovoljenje odvzeto.

Prijave glede kršitev zakona o varstvu ptic so večkrat zadevale iste osebe. To je veljalo tudi za Ivana Bizjaka, zloglasnega ljubljanskega ptičarja, upokojenega železniškega uslužbenca v Trnovem. Član društvenega odbora ga je takole naznanil Mestnemu magistratu v Ljubljani: »I. Bizjak, stanujoč nekje v Krakovem ali Trnovem, je v Mestnem logu lovil prepovedane ptice. Namreč za vabljenke je imel 1 liščka, 2 krivokljuna, 1 čička in še eno ptico, ki je nisem mogel spoznati, saj je bila kletka s ptico skrita v grmovju- hotel sem se izogniti prerekanju z lastnikom kletke. Te ptice je po zakonu z dne 17. 6. 1870 deželnega zakona prepovedano loviti; Bizjak za to tudi nima dovoljenja. Prostor okoli drevesa, kamor sedajo ptice na limanice je shojen in poteptan. To dokazuje, da že dalj časa lovi prepovedane ptice s pretvezo, da lovi cipe. Bizjak lovi brez izjeme le za prodajo, iz dobičkarije in k temu napeljuje tudi mlajše ljudi. Magistrat deželnega stolnega mesta naj občutno kaznuje Bizjaka in mu za letos eventualno podeljeno pravico odvzame. Nadalje naj mu odvzame vse limanice, mrežice, lovilno drevo ter ptice vabljenke in vse lovilne priprave.«¹¹

Za trnovske 'tičarje' je bilo značilno, da so prav tako kot drugod na Slovenskem lovili ptice s pastmi, ki so jih izdelovali sami. Uporabljali so aktivne in pasivne pasti. Načini lova so se namreč razlikovali prav po uporabi različnih pastí in po vrsti ptic, ki so jih lovili. Večinoma so uporabljali t. i. pasivne pasti, poznali pa so:

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Prav tam.

frances. 4. XII. 1909.
227.

IV DREIJÄHRLICHER INTERNATIONALER KONGRESS DES WELTBUNDES GEGEN DIE VIVISEKTION UND ZUM SCHUTZE DER TIERE.

1. Dieser Kongress bestätigt die Resolution vom Internationalen Budapester Kongress der Tierschutzvereine (1896) wonach das strafgesetzliche Verbot der Vivisektion verlangt werden solle.

2. Dieser Kongress erklärt dass im Interesse der Geschöpfe Gottes Stiergefächte abgeschafft werden sollten, und ersucht alle Ausländer die dort verweilen wo Stiergefächte stattfinden, auf's nachdrücklichste, daran nicht Teil zu nehmen.

Wir balten es für die Pflicht aller Tierschutzvereine ihr möglichstes zu tun um zu verhindern dass Stiergefächte in ihre Heimatsländer eingeführt werden. Und wir bitten ehrerbietigst die französische Tierschutzvereine und die französische Regierung alle ihre Kräfte anzustrengen um die Stiergefächte von Frankreich fern zu halten.

3. Dieser Kongress missbilligt im böchsten Grade die Grausamkeiten der Mode und des Sportes, und betraut das Komitee mit der Aufgabe die Resolution an die Kenntniss all derjenigen zu bringen denen es angeht.

4. Dieser Kongress ist der Meinung dass es die Pflicht und Schuldigkeit jedes Humanitars sei sich zu verweigern irgend einen Vivisektor als Arzt zu beschäftigen, und ersucht ferner, wo dies nur möglich ist, um die Nichtbeschäftigung provivisektorischer Ärzte.

5. Dieser Kongress ist der Meinung dass in jedem Lande Schulen errichtet werden sollten zu dem Zweck des "Humanitätsunterrichts für Kutscher und andere mit Tieren beschäftigte Personen. In jenen Schulen soll jede vivisektorisches Demonstration auf's strengste ausgeschlossen sein.

6. Dass dieser Kongress die englische sowie andere Regierungen petitionire bezüglich des strafgesetzlichen Verbots stählerner und anderer grausamen Fallen.

7. Dass dieser Kongress ein Rundschreiben an alle Tierschutzvereine in der ganzen Welt richte, und sie darauf aufmerksam mache wie unlogisch es sei wenn man sich Tierschützer nenne und die Vivisektion nicht bekämpfe.

Sklepi londonskega kongresa Svetovne zveze proti vivisekciji in za varstvo živali leta 1909

1. Lov na 'čvenk' z limanicami (čvenk je drevo, na katerega so nastavljali limanice).
2. Lov na kole z limanicami in 'rero' (tako so lovili predvsem cipe, velike in male).
3. Lov na 'rajsponk' z limanicami in vablenki (na ta način so lovili predvsem ptice pevke).
4. Lov na sirkovko z limanicami (na ta način so lovili predvsem liščke, zelence, vrabce in celo sinice).
5. Lov na 'raglo' (tako so lovili kaline).
6. Lov na 'štohajne' (ta način so uporabljali na trnovskem mostu, kjer še danes rastejo breze; nanje so čizkom nastavljali limanice).
7. Lov na 'špringhajzic' (to je past v obliki kletke, s katero so lovili predvsem manjše ptice).
8. Lov na manjše mreže (Delovale so na preklop in narejene so bile na vzmet. Ta način lova so uporabljali za t. i. 'vajhfrezerje', torej za lov na mehkojede taščice, slavce, škrjance. Šlo je za aktivno past).¹²

Nepopravljivi ptičar je bil tudi Ivan Windisch. Društvo je Mestni magistrat seznanilo o prekoračitvi zakona: »Odbornik je zasačil I. Windisch 11. 9. 1909, stanujočega Ulica na grad, ko je lovil na Golovcu pod Anžičevo parcelo 'Na Visokem' prepovedane ptice brez dovoljenja. Odbornik je zahteval od njega, da mu pokaže dovoljenje za lov krivokljunov. Porogljivo mu je odgovoril: 'Ko bi ne imel dovoljenja, ne bi lovil, uradno dovoljenje bom pa drugič pokazal, ko se spet srečava'. Odbornik se je pri uradu pozanimal in izvedel, da Windisch dovoljenja nima, ima pa ga njegov sin. Njegov sin je uradnik pri banki 'Slaviji' in Windisch je lovil na sinovo licenco. Windisch naj bi imel čas za lov celo leto, in zlasti to leto je že veliko krivokljunov polovil jih podavil in pojedel, prejšnja leta pa je na veliko lovil dleske in jih prodajal na Dunaj in v Gradec za naličenje damskih klobukov. Na vrtu ima Windisch vse polno vablencev-krivokljunov - še najdalje lovi krivokljune, ki se preletavajo v velikih jatah čez vrt z Golovca na Rožnik in nazaj. I. Windisch naj se v smislu člena 9 postavbe z dne 17. 6. 1870 deželne ga zakona ostro kaznuje, odvzame se mu naj in pokonča vse lovilne priprave kot: limanice, mrežice, lovilno drevo, vablenke- lahko se jih tudi izpusti, če se lahko same preživljajo, ali pa se jih izroči društvu.«¹³

Windisch je bil zelo goreč lovec na ptice, saj si je kljub temu, da je bil pri Mestnem magistratu leta 1908 in 1910 vpisan v evidenco kršiteljev zakona, pred začetkom 1911. leta ponovno poskušal pridobiti dovoljenje za lov. Ko je društvo to izvedelo, je brž posredovalo pri Deželni vladi, da bi morebitno podelitev dovoljenja preprečilo. Deželno vlado je izčrpno seznanilo z njegovim početjem: »I. Windisch velja za najzlobnejšega lovca v Ljubljani in okolici. Lovi pogosto različno, v selitvenem času, jeseni in pozimi in prav tako v vročini, spomladi in poleti, lovi z dovoljenjem in tudi brez licence, lovi škodljivo in koristno brez razlike, sploh vse kar mu pride pod roke. Lovi z različnimi lovilnimi pripravami masovno in tudi posamezne kose - vse to za namene trgovine in kuharije. Od enega stražnika se je izvedelo, da Windisch že nekaj desetletij lovi za modne cilje te neškodljive in krasne ptice. Dobavljal jih je v veliki količini za dunajsko firmo in to naj bi trajalo več let. Ni čudno, da so ti ptiči

¹² Več o načinih lova in lovilnih pripravah trnovskih 'tičarjev' glej v: Mojca Tercelj Otorepec, Trnovski tičarji in solatarce, Ljubljana 2001, str. 54-72.

¹³ AS 649 - fond Kranjsko..., Dopisi 1908-1912.

*v Ljubljani in okolici iztrebljeni. Septembra 1908 je z licenco svojega sina lovil na Golovcu krivokljune. Stražni organi so pozimi 1910 njega in njegovega sina ob povratu iz ptičjega lova zasačili in ju zadržali skupaj z naloavljenimi ptiči in lovilnimi pripravami.*¹⁴

Omenjena ptičarja sta lovila ptice tako zaradi lovske strasti kot tudi zaradi dobička. Vendar pa je resnici na ljubo treba reči, da si dovoljenja za lov na ptice vsi niso skušali pridobiti zgolj zaradi tovrstnih namenov, temveč je pri nekaterih prosilcih resda šlo za ornitološki interes. Ptice so potrebovali za znanstvene namene, predvsem za šolsko poučevanje naravoslovja ali za ekspozate v prirodoslovnih muzejih. Pri c. k. Deželni vladi si je Kranjski deželni muzej Rudolfinum v Ljubljani takole poskušal pridobiti dovoljenje: »C. k. Deželni vladi postavljamo predlog, da bi nam dovoljenje, za katerega smo prosili izjemo ma dodelila za tri leta.«¹⁵

Po šolah so se pač trudili, da bi mladini nudili karseda kvaliteten pouk. Pouk so tako poskušali popestriti in dopolniti tudi z ustreznimi učili. Posamezne šole so si prav zato skušale pridobiti dovoljenje za lov na ptice, ki jih je bilo po zakonu prepovedano loviti.

Na Kranjskem je z 20. julijem 1910 začel veljati nov zakon o varstvu ptic. Z njim se je število ptic, ki so bile zakonsko zaščitene, razširilo.

V prošnji za podelitev dovoljenja, ki jo je preparator Viktor Herfort sicer naslovil na Deželno vlado, lahko preberemo naslednjo obrazložitev: »Potreboval bi ptice ne v preveliki množini v znanstvene namene, v svrhu prepariranja in gačenja za šolsko poučevanje naravoslovja - torej za naravoslovne kabinete višjih in nižjih šol.«¹⁶

Splošne značilnosti evropskih združenj za zaščito živali so se odražale tudi v delovanju Kranjskega društva za varstvo živali. Vsa društva so se pri zaščiti omejevala na domače gospodarske in hišne živali, velike pozornosti in varstva pa so bile deležne zlasti ptice. Skrb za ptice in njihova zaščita sta bila tudi prioriteta Kranjskega društva. Dopisi, ki se nanašajo na druge živali, so v manjšini. Le s težavo bi izpostavili žival, ki bi bila deležna ekvivalentne zaščite kot ptice. Lahko bi rekli, da so bile ptice vse od srede 19. stoletja preferenčne živali. Takšno pojmovanje ptic je bilo značilno in se je še bolj afirmiralo v času delovanja Kranjskega društva. Vsi dopisi na splošno poudarjajo in priporočajo lepo, čuteče

in humano ravnanje z vsemi živalmi, zavračajo in obsojajo pa surovo in trdosrčno ravnanje z njimi. Ljudje so precejšnjo občutljivost kazali tudi do surovega ravnanja s konji. Konje so cenili kot vprežno živino, ki je bila za prevoznništvo in promet nepogrešljiva. V upanju, da bo grdo ravnanje kaznovano, so ljudje seznanjali javnost z zlorabami živali tudi prek javnih občil. »Zidarski mojster Stanonik je kupil vojaškega konja, ki ni vajezen voziti. Zaradi tega ubogo žival grozovito pretepajo s koli, plankami, jo suvajo s čevlji, da se je vprežni konj že dvakrat zgrudil na tla. Sosedje se zgražajo nad toliko brezsrdnostjo, a lahko si mislimo, kako vpliva taka podivjanost na mladino. Pripoveduje se celo, da sta Stanonik in njegov oče konju privezala na rep šop slame ali papirja in užgala. Ali ni postave, ki bi tako sirovost temeljito kaznovala?«¹⁷

Za nadzor in izvajanje zakonov so bili po deželnem zakoniku odgovorni »župani, c. k. orožništvo, gozdno, lovsko in poljsko varstveno osebje ter vsi javni nadzorovalni organi, zlasti organi tržne policije.«¹⁸ Vse prestopke so morali naznaniti pristojnemu političnemu oblastvu, torej Mestnemu magistratu.

Mestni magistrat je kot predstavnik politične oblasti in kot občinski urad ter policijska oblast moral voditi evidenco o kršiteljih zakona oziroma je moral izdelati seznam obsojenih, kaznovanih in posvarjenih oseb.

Fond Kranjskega društva za varstvo živali hrani seznam kaznovanih za triletno obdobje, od 1907 do leta 1909. V treh letih so mestni stražniki ovdili 76 oseb; v večini so bili to moški, le v 4 primerih je šlo za ženske, v šestih primerih pa za otroke v starosti do 15 let. Doletele so jih denarne kazni v višini od 2 do 10 kron, zaporne kazni od 6 ur do 3 dni, otroci pa so bili ali posvarjeni ali ovdani šolskemu vodstvu ali pa so si prislužili domačo kazen. Po poklicni pripadnosti so kršitelji pripadali različnim obrtniškim poklicem, največ pa je bilo vendarle hlapcev, ženske kršiteljice pa so bile prav vse služkinje.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ Slovenski narod, Priloga, št. 200, Brezsrdni ljudje, 29. avgust 1908.

¹⁸ Landesgesetzblatt für das Herzogthum Krain 1870–1918, Zakon o varstvu ptic, ki so koristne za poljedelstvo, 20. 7. 1910, str. 70–75.

POKLIC	DELEŽ
Hlapec	48,6 %
Posestnik	9,2 %
Mesarski vajenec	7,8 %
Služkinja	7,8 %
Šolski učenec	7,8 %
Delavec	3,9 %
Prevoznik	3,9 %
Posestniški sin	3,9 %
Mesar	3,4 %
Gostilničar	1,3 %
Zidarski vajenec	1,3 %
Pekovski vajenec	1,3 %
Mizarski pomočnik	1,3 %

TABELA 1: Poklici kaznovanih oseb

Ovadeni so bili večinoma zaradi kršenja zakona o varstvu ptic in zaradi grdega ravnanja z živalmi. Glede na poklicno pripadnost lahko sklepamo, da so obtožbe večinoma letele na pripadnike nižjega stanu.

Poročilo mestnih tržnih stražnikov navaja lovce in prodajalce ptic, katere je bilo po deželnem zakonu z dne 20. 7. 1910 prepovedano loviti.

Društva so bila na splošno ustanove srednjega sloja, prav tako so jedro društev oziroma združenj za zaščito živali tvorili meščani. Ena glavnih prioritet slednjih je bila zaščita *'koristnih ptic za kmetijstvo in poljedelstvo'*. Ugotavljali so, da je verjetno prav po zaslugi prizadevanj za zaščito in varstvo ptic ptičarjenje konec 19. stol. upadlo. Na nemškem govornem področju in v skandinavskih deželah je bilo ptičarjenje sploh potisnjeno na obrobje.

Ptičarjenje so očitno začeli drugače razumevati; povezovali so ga z revščino in lenobo. Lovljenje ptic je v nekaj desetletjih namreč postalo ekskluzivno obeležje nižjih slojev. Lahko rečemo, da tožbe društvenikov nad kršitelji predpisov o ravnanju z živalmi to ugotovitev potrjujejo tudi za Kranjsko. Seveda pa je na upad tovrstne lovske strasti vplival tudi civilizacijski napredek. Lovljenje ptic je izgubljalo rentabilnost tako za majhne ptičarje kot tudi za lastnike dragih lovilnih priprav, predvsem zaradi izboljšanja transporta, sprememb v sistemih konzerviranja in hlajenja ter zaradi izboljšanja preskrbe prebivalstva z mesom.

Sodelovanje društva s šolami in ljudmi

Društvo se je zavedalo, da mora, če želi doseči zastavljene namene in cilje, razširjati svoja prizadevanja, ker da morajo le-ta postati del prizadevanj čim širše javnosti. Ker so bili trdosrčni načini ravnanja z živalmi globoko zakoreninjeni v ljudstvu, so se odločili namene društva doseči z vzgojo ljudi. Še največ uspeha so si obetali od vzgoje šolske mladine. Zato so skušali navdušiti za društvene namene čimveč izobraževalcev (učitelje, duhovnike...). Prirejali so javna predavanja in razpošiljali poučno literaturo. Ljudi so želeli poučiti, da je sočutje do živali krščanska dolžnost, da so tudi živali in ne samo ljudje živa bitja in da jim je zato treba zagotoviti njihovim potrebam ustrezno življenje. Učili so, da tudi živali občutijo veselje, žalost in bolečino, lakoto in žejo; da so sočutna in družabna bitja, ki se podobno kot ljudje sporazumevajo s pomočjo kretanj in svoje govorice (lajajo, brenčijo, mijavkajo...), si gradijo domove (brloge, gnezda...), požrtvovalno skrbijo za svoje mladiče, branijo sebe in svoje pred napadalci; da ima vsaka vrsta živali svoj način življenja, posebne navade in spretnosti, v katerih se odlikuje in v njih pogosto prekaša človeka.

Število dopisov, ki so jih na društvo naslavljali šolski učitelji iz vseh delov Kranjske, dokazuje, da je društvenikom uspelo za svoje cilje pridobiti privrženca med zelenim krogom ljudi. Učitelji so predstavljali pomemben medij pri širjenju društvenih idej, s svojo skrbjo in humanim ravnanjem z živalmi so bili otrokom dober zgled in ne nazadnje: otroke so poučevali o domačih in divjih živalih, njihovem življenju, navadah in potrebah. Pri podajanju znanja iz življenja živali so se učitelji tedaj lahko opirali na izvirno slovensko delo *Domače in tuje živali v podobah* Frana Erjavca. S knjigo, ki je bila namenjena *'mladini v poduk in kratek čas'*¹⁹ so otrokom resnično vzbujali ljubezen do živali. Podajala je sistematičen pregled domačih in tujih živali, hkrati pa je z naštevanjem nekaterih slabih zgledov poučevala in vzgajala in to na prav nič šolski način, kar pa – kot je znano – zaleže več kot vsako žuganje. Spremljali in sledili so društvenim usmeritvam, tudi novosti so se hitro oprijeli. Ker je bila prioriteta društva skrb in zaščita ptic, je tudi učiteljstvo v skladu z društvom posvečalo največ pozornosti pticam. To je razvidno iz vsebine dopisov, ki so jih učitelji naslavljali

¹⁹ Fran Erjavec, *Domače in tuje živali v podobah*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995, str. 697.

Poročilo.

Na slavno Kranjsko društvo za varstvo živali

v

Ljubljani.

Podpisani so dne 19. t. m. dopoldan zaplenili pri sledečih strankah, ki so prodajale na tgu po dej. zak. z dne 20. julija 1910 prepovedane ptice cip, pinj, i. t. d. in ricer. Heleni Kentler branječka na Pagacarjevem tgu 95 komarov Ivani Florjanič branječka na Votnikovem tgu 45 komarov in Mariji Brestkvar prosestnica v Krakovski ulici 19 komarov mrtvih cip. Nato se je istega dne popoldan zaplenilo v mestnem logu sledečim lovcem vsa priprava za lovjenje ptic in ricer. Ivanu Bizjaku železn. ničemur službenec v prokur. vsa priprava za lov 13 mrtvih cip in dva valčenda, katera sta se pa izročila v varstvo g. Lukan. Strane Brestkvarin prosestnice sinu v Krakovski ulici sta es priprava za lov in 45 mrtvih cip in pinj, Ljutoriku Steinorju prosestniku sinu v Hladecni ulici št 18 priprava za lov in 67. cip in pinj, ko se je proti temu uradno nastopilo je hitro iz mahih vrcic spustil ptice prčke, da se ni moglo doznati kaj so za ene vrste. Proti vsem tem se je napravilo uradno poročilo, zaplenjene ptice pa prvob. ter se denar izročil mestni blagajni v ubojni zashli. Slavno Kranjsko društvo za varstvo živali. Uklans podpisani ulutno prosijo, da bi jim blagovolilo isto makazati malo nagrado za trud, kar se že naprej hvaležnega izkazujejo.

Ljubljani dne 22. oktobra 1910.

[Handwritten signature]

Anton Potokar
Jakob Gričar
Josip Vertačnik
mestni tržni stražniki

Poročilo mestnih tržnih stražnikov

na društvo. Učitelji so si po svojih močeh prizadevali skrbeti za živali, predvsem za ptice. Pticam so na lastne stroške nudili hrano vse, dokler jim to ni predstavljalo prevelikega finančnega bremena. Ko pa so presodili, da ne zmorejo več sami nositi stroškov, so se z vljudno prošnjo obrnili na društvo. Poleg hrane so si od društva želeli pridobiti gnezdnice in krmilnice. Večina dopisov s strani ljudskih šol in učiteljev se je omejevala na skrb in zaščito ptic; prošnje za pridobitev licence za lov na ptice v pedagoške namene so bile v manjšini. Dopisi s strani šolstva ostalih živali niso omenjali, lahko pa sklepamo, da so učitelji v duhu takratnega časa in na podlagi tedaj dostopne poučne literature poučevali otroke o nujnosti lepega, čutečega in humanega ravnanja z vsemi živalmi. V šolski okolici so hranili ptice, s svojim dobrim zgledom so razširjali in prenašali potrebo po skrbi in zaščiti živali na šolsko mladino, gnezdnice in krmilnice so si prizadevali vpeljati po čim več vaseh šolskega okoliša. Glede na vsebino dopisov je očitno, da so se goreče zavzemali za društvene namene in da so širili zavest o potrebi po zaščiti in varstvu živali. Za tisti čas pa je bilo vendarle značilno, da so bile posebne varnosti deležne ptice, zlasti ptice pevke in ptice selivke. Le-te so bile cenjene zaradi svoje koristnosti in antropomorfnih lastnosti. Tudi dnevno časopisje je bralce ozaveščalo o koristnosti ptic: *»Kolikokrat pita lastovica svoje mladiče na dan? Neki gozdar na Labi je opazoval lastovico, ki je izgubila 'moža' ter je morala sama skrbeti za mladiče. Kolikokrat je prinesla na dan hrano mladičem. Opazoval je dne 15. avgusta in sicer od šestih in četrť zjutraj do sedmih in tričetrť zvečer. Lastovica je prinesla v tem času 526 krat hrano. Ako še prištejemo hrano, ki jo potrebujejo še stare lastovice, lahko se računa, da pobere par lastovic nad 2000 mirčesov.«*²⁰

Verjetno so se ptice ljudem tako priljubile zaradi svojih lastnosti, ki so bile podobne človeškim. Ljudje so namreč opažali, da bi izdelovanje ptičjih gnezd lahko bilo vzor gradbenikom, njihovo družinsko življenje in skrb za mladiče sta jih spominjala na družinsko življenje ljudi, skratka njihova podoba – ptičje petje, barva perja – je bogatila njihovo življenje.

V šolah so se otrokom trudili privzgojiti ljubezen do narave; v otroških srcih so želeli vzbuditi ljubezen in usmiljenje do ubogih živali. Večina učiteljev je sprejela resolucijo o skrbi za ptice. V njej so se zavzeli, da bodo ptice krmili, zlasti v zimskem času, da jim bodo nudili prostor za gnezda in da jim bodo po potrebi priskrbeli tudi

umetna gnezda. Krmilnice so šolam navadno služile za vzorčne primere, saj so običajno za nadaljnje izdelovanje krmilnic angažirali kakega okoliškega mizarja oziroma so jih pridno gradili tudi dečki, deklice pa so rade prevzele skrb za hranjenje. Krmilnice, gnezdnice in hrano si je bilo treba na neki način pridobiti, če so šole želele izpolnjevati svoja stremljenja. Kot že rečeno, so se učitelji potem, ko jim je njihov žep postal preplitev, obrnili za pomoč k društvu. V nekem dopisu je učiteljstvo društvu posredovalo predlog: *»Na krajevnem učiteljskem posvetu tukajšnje petrazredne šole je en član učiteljskega zbora predlagal, da bi Kranjsko društvo za varstvo živali brezplačno razposlalo gnezdnice, krmilnice in ptičjo hrano šolam.«*²¹

Nasploh je bila želja učiteljstva po brezplačni pridobitvi gnezdnic, krmilnic in hrane močno prisotna. Tako prošnjo je veliko učiteljev naslovilo na društvo, tudi Slavko Koprivec z Roba pri Velikih Laščah. Dejal je, *»da že tri leta pozimi skrbi za ptiče, za kar ima precej stroškov. Zato se obrača na društvo, da mu brezplačno pošlje hrano zlasti konopljo, sončnična semena, bučna semena...«*²²

Podobno se je nadučitelj Aleksander Lunaček iz Št. Ruperta na Dolenjskem obrnil na društvo v želji, da bi mu pomagalo *»povečati število ptic pevk in sploh koristnih ptic.«* Prosil je *»za nekaj gnezdnic za rdečerepke, sinice, detlje. Gnezdnice bi potem pomnožil po vsej tamkajšnji okolici in posredoval pri tamkajšnji kmetijski podružnici, da bi se zavzela za namene društva.«*²³

Vzgojno izobraževalne ustanove (šole, vzgojni zavodi) so bile društvenim stremljenjem naklonjene in so z vzgojo otrok in mladine o nujnosti humanega in obzirnega ravnanja z živalmi pomembno participirale k izboljšanju odnosa do živali. Za mobilizacijo vseh, ki so kakor koli sodelovali pri vzgoji otrok, v procesu izboljševanja odnosa do živali, je bilo društvo pripravljeno nuditi materialno pomoč. Sodeč po številu dopisov, so se nadučitelji kot vodje osnovnih šol številno odzvali in z vso vnemo širili društvena prizadevanja na otroke in šolsko okolico. Ljudske učitelje pa so k poučevanju šolske mladine o škodljivosti nepotrebne mučenja in nepri-

²⁰ Slovenski narod, št. 83, 8. april 1908.

²¹ AS 649 – fond Kranjsko..., Dopisi 1908–1912.

²² Prav tam.

²³ Prav tam.

mernega ravnanja z živalmi, njihovimi mladiči in jajci obvezovali tudi zakoni.²⁴ Še zlasti so morali zakonske določbe vzeti na znanje in odvrčati mlade od prestopkov pred začetkom valjenja.

Pritegnitev osnovnih šol k sodelovanju je bila zelo pomembna, saj so si zagovorniki in borci za boljši odnos do živali prizadevali kriminalna nagnjenja že v kali zatreti in tako ustvariti bolj humano družbo. Časopisi, strokovne revije, poučni spisi so izobraževalce seznanjali s humanim ravnanjem z živalmi; iz njih so tudi izvedeli, da njihovo idejno strinjanje lahko reflektira na podporo s strani društva.

Učitelj na Proseku pri Trstu, Edvard Sosič, je na podlagi vesti, ki jih je zasledil v pedagoškem mesečniku *Popotnik*, zaprosil za krmilnico in *'navodila glede varstva ptic in drugih živali.'*

Tudi v predpisih o šolskem in učnem redu je bilo zapisano, da šolska stremljenja na področju varstva živali podpira Društvo za varstvo živali, in sicer z brezplačnim razpošiljanjem krmilnic, semen in gnezdnic.

V skladu s krščansko etiko, ki je učila, da je obzirnost do živali religiozna dolžnost in v skladu s svojim duhovnovzgojnim poslanstvom, so tudi duhovniki in redovniki dejavno sodelovali pri ozaveščanju šolske mladine. To potrjuje tudi dopis uršulink iz Škofje Loke, ki so skrbele za vzgojo ženske mladine v tankajšnjem samostanu in vzgojnem zavodu. Vodile so osnovno in meščansko šolo, otroške vrtce in učiteljišče. Dijakinjam so dajale dobro vzgojo, zaradi katere so imeli njihovi zavodi vedno veliko gojenk.

Od društva za varstvo živali so si želele uršulinke pridobiti krmilnice, semena in gnezdnice za svoj vzgojni zavod in šolski vrt.

Dojemanje živali se je v tem času res temeljito spremenilo. Novemu odnosu med človekom in živaljo, ki ga je Descartes označil za *»odnos, v katerem žival za razliko od stroja ali stvari postaja živo bitje – oseba s pravicami«*, je postajalo privrženih vse več ljudi. Ljudje, ki so se oprijeli novih nazorov, ki so podpirali boj za varstvo živali, ki so se zavzemali za zaščito ptic, so se šteli za civilizirane, napredne in liberalne.

Pomembno vlogo pri edukaciji otrok so imeli neizpodbitno tudi starši, ki so z lepim zgledom prenašali in privzgajali otrokom ljubezen do na-

rave ter jih poučevali in ozaveščali o potrebi humanega ravnanja z živalmi.

Tudi na Kranjskem so *'civilizirani'* posamezniki dejavno sodelovali pri ustvarjanju bolj humane družbe, imeli so posluš za društvene cilje. Svoje otroke so odvrčali od grdega ravnanja z živalmi, skušali so jim ustvariti kar najboljše pogoje za sprejemanje novih vedenjskih vzorcev. To ponazarja tudi dopis nekega starša, katerega otroci so zelo radi skrbeli za ptice in katerim je želel nuditi kar najboljše oziroma najnovejše pridobitve za hranjenje ptic. Društvo je naprošalo, *»da mu brezplačno ali proti plačilu pošlje hišno stojišče s strehco«*, in prošnjo utemeljil, češ *»da njegovi otroci pozimi zelo radi krmijo ptice.«*²⁵

Najpogosteje so si želeli pridobiti hrano, krmilnice, pa tudi informacije o smernicah na področju varstva živali. V ta namen jim je društvo posredovalo razpoložljive časopise, priročnike ...

Ljudem, ki so se zanimali za pravice živali, so bili v duhu takratnega časa, v času prodora meščanske kulture, za katero je bilo značilno skupno priznavanje določenega načina mišljenja in vedenja oziroma za katero je bilo značilno medsebojno *'civilizirano'* občevanje, na voljo priročniki o lepem vedenju, tako imenovani bontoni. Bontoni razkrivajo naraščajoče moralne standarde in vedenjske vzorce, predpisujejo pravila lepega vedenja in obnašanja; vsebujejo tudi navodila o potrebnem načinu ravnanja z živalmi. Z napotki o lepem vedenju, ki vključujejo tudi ravnanje z živalmi, pomenijo korak naprej na poti v civilizacijo.

Ivan Vesel je že leta 1868 v priročniku o lepem vedenju dajal navodila, kako je potrebno ravnati z živalmi. Svoje pisanje o pouku z živalmi je poimenoval: *Kako se je vesti do neumne živine?* Že sam naslov razkriva, da je v duhu takratnega časa živini odrekal pamet in potemtakem tudi samostojnost. V uvodnem delu je opozarjal lahkomi-selne ljudi, da morajo navkljub temu, da imajo pravico vladati nad živalmi, upoštevati moralne omejitve in da morajo z njimi ravnati primerno njihovim potrebam. V uvodu pravi: *»Marsikateri trdosrčni, odurni, ali vsaj lahkomišljeni ljudje naj bi premislili, da so živali na zemlji nam*

²⁴ *Landesgesetzblatt für das Herzogthum Krain, 1870–1918, Postava o varstvu ptičev za poljedelstvo koristnih, 17. 6. 1870, in Zakon o varstvu ptic, ki so koristne za poljedelstvo, 20. 7. 1910.*

²⁵ *AS 649 – fond Kranjsko..., Dopisi od 1908–1912.*

v hrano, ne pa da jih trpinčimo. Kako se more človek veseliti nad zgonjeno živino, ki v smrtnih težavah pojema; kako neusmiljeno je, nedolžne pevučice po nedolžnem loviti ali moriti, gniježda jim stikati ali trgati, jajčica trupati, mladičem stare jemati; prav tolovajsko je, ptice slepiti, da bi lepše pele ali kakor si bodi trpinčiti. In kaka prijetnost more biti, če muham in hroščem trgamo noge ali perotnice ali jih natikamo, da vidimo koliko časa živi taka žival in se zvija v trpljenju. Če se živalmi tako igramo, pregrešimo se nad očetom vseh živih stvari; in žival čuti bolečine in trpljenja ravno tako, kakor mi, in morebiti še huje, ker vse njeno bitje je v telesnih počutkih. Premisliti pa moramo, da grozovitost do nespartmetnih živali pelje do grozovitosti do pametnih stvari, do tvojih bratov in sester pozemeljskih.»²⁶

V pisanju, ki ga je posvetil živalim, se je omejil na živino, ptice, žuželke, pa tudi na mačke, pse in konje. V skladu s krščansko etiko je poudarjal, da z mučenjem živali pravzaprav žalijo boga in da ima tako ravnanje kvaren vpliv na človeško naravo.

V nadaljevanju je kritično opisal protislovja tedanje družbe. Po njegovem mnenju obstajajo ljudje, ki v sebi združujejo nasprotja; ljudje, ki pretirano izkazujejo sentimentalnost do živali, so prav pogosto grobi do soljudi. Tako vrsto usmiljenja je označil za nepotrebno, za potrebno pa razglasil, da se živali po nepotrebem ne muči. Nasprotja je takole opisal: *»Nahajajo se ljudje katerih pero in jezik je namočen v strupu, ki ž njim kakor z bodalom preganjajo brata in prijatelja, usmiljeni pa tako, da odpro trudni muhi okno, da se ne pohodi pred njihovimi očmi; nekateri podijo brez potrebe po cele ure služabnike okrog v najgršem vremenu, pristrčno pa milujejo ubogega vrabca, če more v dežju krog letati brez dežnika in vrhnje suknje. Tacega usmiljenja ni treba do živali; dolžnost je le, da jih nepotrebno ne mučimo. Napačno bi tudi bilo, če bi neumno žival bolj ljubili kot človeka. Nahajajo se gospe, ki svojo mačko nežneje objamejo kot svojega moža; nekateri mladi gospodiči skrbneje strežejo konje, kakor stricem in tetam; in možje, ki kažejo do psov več nežnosti, prizanesljivosti, nego do svojih prijateljev.»²⁷*

Ob prehodu iz 19. v 20. stoletje je potrebo po ozaveščanju ljudi glede ravnanja z živalmi čutil tudi Jožef Valenčič, in to zato, *»ker se nekateri ljudje pri občenju z živalmi vedejo jako nespodobno in povzročajo s tem celo javno pohujšanje»*.

Podobno kot Vesel je bil tudi on oster do med seboj izključujočih se pojavov v družbi. Zelo so ga bodli različni načini trpinčenja živali, način zakola, pretirano natovarjanje vprežne živine, ki je bila nemalokrat *'lačna in suha, ali celo bolna'*, za povrh pa so jo še *'neusmiljeno pretepal'*.

Dotaknil se je tudi ravnanja z divjadjo, o kateri je poučna literatura dotlej molčala, saj so se pisci pač raje izognili kritiziranju zemljiških gospodov, privilegiranega družbenega sloja. Društva proti mučenju živali so dolgo mislila, da se zaradi odvisnosti od milosti vplivnih gospodov-lovcev ne morejo boriti proti nečloveškemu načinu ubijanja divjadi. Dejstvo je bilo, da so lovsko zabavo negovale imenitne in bogate osebe, ki so po eni strani predstavljale vrhove oblasti, po drugi pa bile med najpremožnejšimi člani društva.²⁸ Lov takim sicer ni pomenil zgolj streljanja divjadi, bolj jim je šlo za prijateljsko druženje.²⁹ Borci za zaščito živali so zaradi vsega omenjenega torej namerno zanemarjali to področje boja proti mučenju živali; v ozadju so bile očitno koristi, ki so jih imeli od vplivnih gospodov. Kaže pa, da je z Valenčičem le prišel čas, ki je postopoma začel dopuščati tudi to vrsto socialne kritike, češ: *»Lovci nosijo nastreljeno divjačino na pol živo seboj in jo prinesejo tako tudi domov.»³⁰* Valenčič je poudaril kvaren vpliv grdega ravnanja z živalmi na človeško naravo. Ostro je zavračal tudi nepotrebno mučenje živali: *»Kdor živino nalašč draži ali jo muči in trpinči brez potrebe, kaže svojo surovo trdosrčnost, neusmiljenost. Kdor ima divje veselje vsled tujega trpljenja in nuke, tisti pohujšuje ali žali s tem prisotne ljudi in škoduje večkrat tudi človeškemu zdravju, izgubi pri vseh pametnih ljudeh svoje spoštovanje in veljavo ter zasluži po postavi občutno kazen.»³¹*

Vendar pa je Valenčič zavzemal tudi nasprotujoča si stališča, ko je v isti sapi zahteval, naj ljudje z živalmi ravnajo usmiljeno, za njih pa skrbijo, *'le kolikor je potreba in mogoče, saj da tisti, ki »ob-*

²⁶ Ivan Vesel, IV. poglavje: *Kako se je vesti do neumne živine?* v: *Olitant Slovenec, Matiča Slovenska*, 1868, str.?

²⁷ Prav tam.

²⁸ AS 649 – fond Kranjsko..., tiskovna: *Über die Verwerflichkeit des Jagdvergnügens, insbesondere der Hetzjagden* str. 1–32.

²⁹ Mojca Ferle, *O družabnem življenju Ljubljancev v obdobju 1848–1918*, v: *Homo sum... Ivan Hribar in njegova Ljubljana*, str. 165–179.

³⁰ Jožef Valenčič, *Vzgoja in omika ali Izvir sreče*, Ljubljana, samozaložba, 1899, str. 91–92.

³¹ Prav tam.

čuje z živino premehkosrčno, prenežno, ljubko ali celo zaljubljeno, je smešen in ostuden».³²

Vidimo, da se navodila za ravnanje z živalmi nanašajo na zožen izbor živali, predvsem na tiste, ki človeku prinašajo korist, ali pa na tiste, ki so pri človeku priljubljene zaradi svojih lastnosti. Navodila izražajo tudi zahtevo po zdravem usklajevanju ljubezni do živali in ljudi.

Sodelovanje s sorodnimi evropskimi društvi

Društvo se je pri svojem delu opiralo na sorodna društva in se zgledovalo po njih. Glede živalskega varstva je sledilo prevladujočim smernicam v evropskem prostoru. Tako je po evropskem vzoru uvajalo odredbe; ko je šlo za najnovejše priprave za varstvo ptic, se je hitro navdušilo nad novostmi, različnimi modeli in preparati, in jih vpeljalo tudi na Kranjskem. Velik pomen pri seznanjanju z aktualnimi trendi so imele različne publikacije. Le-te so si društva med seboj pošiljala in izmenjevala. Na ta način so si posredovala izkušnje in rešitve, ki so jih sprejela v svojih stremljenjih za bolj humano ravnanje z živalmi.

Na podlagi različnih publikacij, ki jih hrani fond Kranjskega društva za varstvo živali, lahko sklepamo, da je bilo njegovo sodelovanje z evropskimi društvi enakih stremljenj tesno. Med seboj so sodelovala po principu reciprocitete. Društvo je dobivalo od avstrijskih, nemških, švicarskih društev ...; letna poročila npr. od Društva za varstvo živali v Brnu, časopise npr. od Zveze rensko-vestfalskih društev za varstvo živali, prejemale je tudi züriški časopis za varstvo živali, letake in druge poučne spise. Z naročilom si je društvo lahko pridobilo tudi knjige in priročnike, ki so mu jih toplo priporočala in ponujala društva v sosesčini. Kranjsko društvo pa je seveda delovalo tudi v nasprotni smeri: sorodna društva po Evropi je seznanjalo s svojim delom in prizadevanji, s svojimi stališči do najbolj perečih vprašanj varstva in zaščite živali.

Da je bilo aktivno tudi na mednarodni ravni, dokazuje tudi njegovo sodelovanje na mednarodnih kongresih, kjer je sodelovalo s svojimi odposlanci.

Ob prehodu iz 19. v 20. stoletje in v začetku 20. stoletja je mednarodne kongrese organizirala Svetovna zveza proti vivisekciji in za varstvo

živali. Povabilo so običajno poslala društva, ki so pripadala državi organizatorici kongresa. Kongres je bil vsake tri leta, na njem pa so vsakokrat določili tudi, komu za naslednje triletno obdobje pripade vodstvo Svetovne zveze proti vivisekciji in za varstvo živali. Kot ime že samo pove, je bila poglavitna naloga Svetovne zveze boj proti vivisekciji in drugim oblikam mučenja živali.

Kranjsko društvo za varstvo živali je sodelovalo na dveh mednarodnih kongresih Svetovne zveze proti vivisekciji in za varstvo živali, natančneje na četrtem, ki je potekal od 19. do 24. julija 1909 v Londonu, in na petem, ki je bil od 4. do 8. avgusta 1912 v Zürichu. Glede na čas delovanja lahko predpostavljamo, da je društvo sodelovalo vsaj še na dveh ali treh mednarodnih kongresih Svetovne zveze (leta 1903, 1906 in 1915), a o tem ni podatkov. Na kongresih so razpravljali o tedaj najbolj perečih vprašanjih s področja živalskega varstva in v zvezi s tem sprejemali resolucije.

Sklepni poudarki londonskega kongresa, ki se ga je s svojimi odposlanci oziroma zastopniki udeležilo 214 društev različnih narodnosti, so bili:

1. Kongres je potrdil resolucijo, ki so jo sprejeli na mednarodnem kongresu društev za varstvo živali leta 1896 v Budimpešti, zahtevala pa je, naj vivisekcijo prepovedo tudi v kazenskem zakoniku.

2. Kongres se je zavzel za odpravo bikoborb in pozval vse, ki bi počitnice preživeli v deželah, kjer gojijo bikoborbe, naj se le-teh ne udeležijo. Poudaril je, da je zlasti dolžnost društev iz teh dežel, narediti vse, kar je v njihovi moči, da bi odpravili bikoborbe v svojih domovinah. Francoska društva in francosko vlado je kongres zaprosil, naj napnejo vse sile, da bi v Franciji odpravili bikoborbe.

3. Kongres je ostro nasprotoval športom in šegam, za katere je značilna krutost do živali. Komiteju je naložil, da mora poskrbeti za ustrezno penetracijo vsebine resolucije med ljudstvo. Tudi dnevno časopisje je bilo kritično do takih športov. Slovenski narod je o bikoborbah pisal kot o krutem in barbarskem športu: *»Ta barbarska šega nikakor noče izginiti, temveč se celo širi. Vsako leto postavijo več novih aren; v kratkem dobi Madrid drugo areno, ki bo imela 8000 sedežev. Preteklo leto je bilo pri bikoborbah toliko mrtvih in ranjenih kakor še nobeno leto doslej. Sedem najboljših matadorjev je obležalo mrtvih, a ranjenih 82.*

³² Prav tam.

Zeitschrift

des Verbandes

Rheinisch-Westfälischer Tierchutz-Verein.

Umfassend die Vereine Aachen, Altstaden, Bonn, Cöln, Crefeld, Dortmund, Duisburg, Düren, Essen, Gelsenkirchen, Jülich, Königswinter, Kreuznach, Lechenich, Mülheim a. Rhein, Mülheim a. d. Ruhr, M.-Gladbach, Remscheid, Saarbrücken, Siegen, Solingen, Vohwinkel, Warstein, Wuppertal (Zweigvereine: Cronenberg, Schwelm, Lennep, Milspe).

Diese Zeitschrift erscheint alle zwei Monate in Quart-Format.

Der Jahrgang kostet durch die Buchhandlungen oder die Expedition bezogen 1 Mark.

Nr. 6.

Cöln, 1. November 1913.

Neue Folge, 11. Jahrgang.

Inhalt: Zweck und Ziele der Fahrschule. — Wie erklärt sich die schnelle Abnahme der Tier- und Wildbestände in den neuentdeckten Erdteilen? — Pferd und Maschine im Baugewerbe. — Zum Pferdechutz, der noch fehlt. — Schutz dem Edelmarder. — Rag Morten, „das lebende Aquarium“. — Vogelschutz in Bayern. — Naturchutzgebiete in Frankreich und Tunis. — Vom Büchertisch. — Inhalt des Jahrgangs 1913.

Zweck und Ziele der Fahrschule.

Die Bestrebungen, Fahrschulen für Fuhrleute und Kutscher einzurichten, sind jüngerer Datums. Wie aus dem Bericht des Verbandes deutscher Fahrschulen hervorgeht, wurde die erste Fahrschule im Jahre 1903 in Leipzig gegründet, erst mehrere Jahre später folgten andere Städte, wie Breslau, Essen, Frankfurt, Warmen, Hannover, Hagen u. a. Gegenwärtig ist die Zahl sehr groß, fast sämtliche Großstädte treten der Gründung näher. Auch die Aufsichtsbehörden widmen diesen Bestrebungen ihr vollstes Interesse, denn bereits im Jahre 1911 hat der Herr Minister für Handel und Gewerbe durch eine Verfügung die Herren Regierungspräsidenten angewiesen, die Fahrschulbestrebungen in jeder Beziehung zu fördern, und namentlich auf die Heranziehung der Fortbildungsschüler zu diesem Unterricht hingewirkt.

Durch die erhöhte Fahrgeschwindigkeit und die rapide Vermehrung der Kraftfahrzeuge wächst die Gefahr für die Straßenpassanten, weshalb auch bedeutend höhere Anforderungen an die Intelligenz, Geistesgegenwart und Zuverlässigkeit der Gespannführer gestellt werden. Der Verkehr in den Straßen der Städte ist gegen früher ständig gewachsen. Die Zahl der Pferde betrug im deutschen Reich im Jahre:

1873	3 252 231	Pferde,	1 626	Maultiere,	11 689	Esel,
1883	3 522 545	"	1 009	"	8 786	"
1892	3 836 273	"	983	"	6 320	"
1900	4 195 361	"	649	"	7 199	"
1904	4 267 403	"	—	"	—	"
1907	4 345 043	"	942	"	10 349	"
1910	4 422 643	"	—	"	—	"
1912	4 516 297	"	—	"	—	"

Mithin ist gegen 1873 eine Steigerung von 1 164 066 Pferden zu verzeichnen. Die Zahlen des preussischen Staates stellen sich wie folgt:

Im Jahre	1909	2 923 627	Pferde,
"	1904	2 964 408	"
"	1907	3 046 304	"
"	1910	3 125 535	"
"	1912	3 190 557	"

Nach dieser Zusammenstellung ist eine stete Zunahme der Pferdezahl vorhanden, und diese trotz der wachsenden Zahl der Automobile, die im deutschen Reich am Ende des Jahres 1912 die stattliche Zahl von 78 000 Stück erreicht hat. Zählt man hierzu noch die große Zahl der Straßen- und Kleinbahnen, sowie die übrigen Beförderungsmittel, so unterliegt

Časopis Zveze rensko-vestfalskih društev za varstvo živali (1913)

Pri teh 'zabavah' je bilo med najhujšimi mukami zaklanih 2980 bikov in 2720 konj.

4. Kongres je menil tudi, da je dolžnost in obveznost vsakega humanitarca, zavračati zaposlovanje vivisektorjev kot zdravnikov. Prav tako je svetoval, da se, kadar je to le mogoče, naj ne zaposluje zdravnikov, ki so naklonjeni vivisekciji.

5. Kongres se je zavzel, da bi po vseh deželnih šolah uvedli *'humanitarni pouk'* za kočijaže in druge osebe, ki se ukvarjajo z živalmi. Po takšnih šolah bi morale biti vivisekcijske demonstracije najstrožje prepovedane.

6. Kongres je angleško in druge vlade pozval, naj v kazenskem zakoniku prepovejo uporabo jeklenih in drugih okrutnih pasti.

7. Kongres je na vsa društva za varstvo živali po svetu razposlal okrožnico, v kateri jih je pozval, naj bodo pozorna na obstoječa protislovja – namreč obstajali so ljudje, ki so se imeli za zaščitnike živali, hkrati pa še niso bili proti vivisekciji.

Rdeča nit kongresa je bil vsekakor boj proti vivisekciji. Naloga udeležencev je bila, da po svojih domovinah razširjajo antivivisekcijsko propagando. O dosežkih oziroma o svojih uspehih so lahko poročali na naslednjih mednarodnih kongresih. Priložnost za to so imeli že na naslednjem – petem – kongresu v Zürichu. Na vsakokratnem kongresu Svetovne zveze proti vivisekciji in za varstvo živali, ki je bila skupnost družb in posameznikov, ki so se na splošno zavzemali za zaščito živali in ki so zahtevali popolno odpravo vivisekcije, je bil uvodni del vedno namenjen pregledu triletnega delovanja društev.

Kranjsko društvo za varstvo živali je za peti kongres prejelo kar dve vabilu. K sodelovanju sta ga povabila Društvo proti mučenju živali iz Berna in avstrijska Zveza proti vivisekciji, ki je imela sedež v Gradcu. Ob uradnem povabilu – dodala sta tudi poslovnik – sta tudi predstavila mesto Zürich in pozvala k udeležbi na kongresu, *'katerga razprave naj bi bile poučne in spodbudne'*.

Po poslovniku je bil prvi del kongresa namenjen pregledu delovanja društev v zadnjih treh letih; v tem delu so različna gibanja za zaščito živali lahko tudi predstavila svoja stališča do vprašanja vivisekcije.

V drugem delu je poslovnik predvidel obratno vprašanje, ki so bila skupna večini društev. Na kongresu naj bi vsekakor diskutirali o vivisekciji, ki je predstavljala *'nevarnost tako za žival kot tudi za človeka'*. Prevetrili naj bi zakonodajo s po-

dročja živalskega varstva ter formirali *'predlog za resnični zakon za zaščito živali'*. Pozornosti naj bi bila deležna seveda tudi mednarodna zaščita ptic. V skladu z naraščajočimi moralnimi standardi so tudi načini usmrtnitve klavne živine pri ljudeh zbujali grozo. Zahteve ljudi po bolj humanem, civiliziranem načinu usmrtnitve so bile vse večje. Zato naj bi razpravljali tudi o stanju v klavnicah in mesarijah. Kongres naj bi prezentiral ustrezne instrukcije za izboljšanje stanja na tem področju. Ker pa je vse več ljudi gojilo odpor do različnih vrst razvedrila, povezanih z mučenjem živali, naj bi eno točko poslovnika namenili tudi razpravi o lovu, športu in živalskih borbah. Tudi izboljšanje transporta živine, še zlasti po železnici, je bilo uvrščeno na dnevni red. Že tedaj pa so se spraševali, do kam še lahko sežejo meje znanosti in umetnosti, ne da bi pri tem prizadeli živali.

Kdo je zastopal Kranjsko društvo in koliko njegovih zastopnikov je na kongresu sodelovalo, žal ni znano.

Kranjsko društvo pa je od sorodnih evropskih društev dobivalo tudi društvene in strokovne časopise. Ti časopisi in društvena korespondenca so mu omogočali, da je bilo seznanjeno z dejavnostmi, načrti, stremljenji in novostmi s področja živalskega varstva v evropskem prostoru. Omogočili so mu tudi, da se je društvo lažje integriralo v gibanje za zaščito živali tudi izven meja Kranjske.

Po številu člankov, ki so bili namenjeni pticam, lahko ugotovimo, da je bila osrednja dejavnost večine društev nesporno posvečena zaščiti in skrbi za ptice. Ljubezen do živali in zaščita ptic sta postali zaščitni znak oplemenitenja človeka, predstavljali sta dokaz okrepljene meščanske senzibilnosti. Zaščite pa so bile seveda deležne le *'koristne'* ptice, kar pa je bil svojevrsten paradoks: za njihovo zaščito so namreč po drugi strani iztrebljali ptice, ki so jih šteli za škodljive. Eden od očetov gibanja za zaščito živali, znameniti nemški ornitolog baron Hans von Berlepsch, je dajal praktične nasvete za *'iztrebljevalne vojne'*. Od ptic so bili tako na udaru vrabci, nič dobrega pa se ni godilo tudi klateškim mačkam. Berlepsch ni samo priporočal metod ubijanja, temveč je Združenje proti mačkam iz Münstra, ki naj bi pobilo več tisoč mačk, toplo priporočal za vzor.³³ Na njegovo iniciativo so iznašli t. i. *Dr.*

³³ Reinhard Johler, *Ubijanje ptica i ljubav prema njima, v: Otium 5-6 (1997-1998), Zagreb 1998, str. 95-115.*

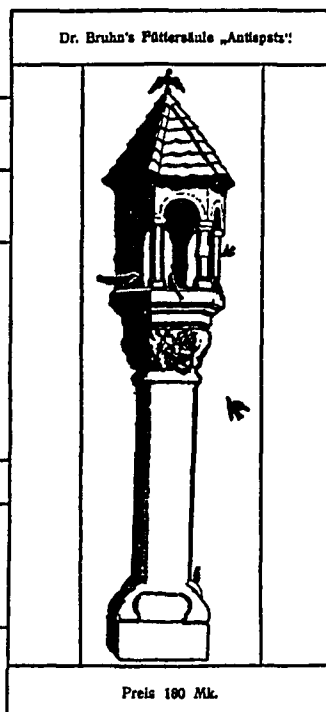

Dr. Bruhn's Füttersäule „Antispatz“ D. R. P.

ist ein Luxus-Gegenstand für den vornehmen Garten, für öffentliche Anlagen, Krankenhaus- und Schulgärten etc. Sie stellt eine Berlepsche Futterglocke in architektonischer Kunstform dar, dient den Sommer über als ruhig und schön anmutender Gartenschmuck und vereinigt im Winter mit dieser stilvollen Wirkung das reichste Vogelleben. Die Füttersäule „Antispatz“ ist aus garantiert frostfester künstlicher Steinmasse in erstem Ateller hergestellt. Ihre ganze Höhe beträgt 2.80 m, ihr Gewicht brutto ca. 300 kg, ihr Preis 180 Mk. ab Hamburg.

Wer Interesse hat, fordere Photo!

Fütterung. Der 6 Pfund Haarfutter fassende Behälter befindet sich im Dachraum, der Vogel auf der Dachspitze bildet den Verschluss. Der Trog hängt, nach Berlepschen Grundsätzen wettersicher, unter der Decke der Säulenhalle, kann nur von Meisenarten heutig werden, streut aber wo es gewünscht wird, bei jedem Anflug einige Körner herab.
Wiederverkäufer erhalten Rabatt, Vermittler Provision.

Krmilni steber za hranjenje 'koristnih' ptic

Bruhn's Meisendose Antispatz. To so bile hkrati krmilnice za sinice in 'aparati proti vrabcem'.

Namenjene so bile zimskemu hranjenju sinic in brglezov. Zlasti sinice so zaradi svoje koristnosti in nežnosti potrebovale zimsko hranjenje. Krmilnice so pri tem izpolnjevale dva temeljna pogoja:

1. Sinicam so nudile suho in nepokvarjeno hrano.
2. Vrabcem so preprečevale priletanje.

Odlikovale pa so se tudi po mesece dolgem samodejnem delovanju. Imele so obliko škatlice, ki je bila na spodnji strani votla, na zgornji pa pokrita. Na spodnji strani se je nahajal prečni žlebič, napolnjen s hrano, na katerega rob so se pri hranjenju obesile sinice in brglezi. Po zaslugi založbe Parus iz Hamburga, ki je poskrbela za propagando krmilnic, je uporaba le-teh naletela na množičen odziv. Krmilnice za sinice so bile označene za 'najboljšo obstoječo krmilno pripravo'. Uvedla so jih številna društva po Nemčiji, na prijazen sprejem pa so naletele tudi na Madžarskem. Za njihovo uporabo se je odločilo tudi Kranjsko društvo. Naročilo jih je pri Založbi Parus v Hamburgu. Dopisi posredujejo vest, da so se krmilnice za sinice pri transportu poškodovale. Ker so prispele z razbitimi okni, je Založba Parus prevzela stroške za popravila. Krmilnice za sinice so bile dveh velikosti, še zlasti večje naj bi bile nepogrešljive za parke in gozdove. Iznašli

pa so tudi krmilni steber z enakim delovanjem t. i. *Dr. Bruhn's Füttersäule Antispatz*. Priporočali so ga za vrtove, javne ustanove, bolnišnice in za šolske vrtove. Predstavljal je umetniško izdelan Berlepschev krmilni zvon, ki je poleti imel vlogo mirnega in lepega vrtnega okrasa, pozimi pa je s svojim mirnim učinkovanjem bogatil življenje ptičev. Žlebič s hrano je visel pod streho 'steberne dvorane'.

Te iznajdbe s sočasno nasprotujočim si delovanjem, naprave torej, ki hkrati ščitijo in odganjajo, dobro odražajo takratno emocionalno polarizacijo družbe do živali oziroma do živih bitij nasploh. Potrjujejo, da so meščanska združenja za zaščito živali živali v resnici selekcionirala in diskriminirala. Ljubezen do živali, zlasti do ptic so taki zaščitniki razlagali s kulturno-zgodovinskimi argumenti; bila naj bi karakterna lastnost naroda. Ob tem pa so prizadevanja za zaščito ptic bila predmet stereotipne predstave o vlogi spolov. Ženskam so tako pripisovali lastnosti, ki so jih sicer imele ptice. Majhne ptice so imeli za koristne, nedolžne, ljubke, krhke in nezaščitene, primerljive s pojmom ženskosti, ki je od nekdaj utelešal nekaj boljšega na svetu, skrb, dobrosrčnost in kulturo.

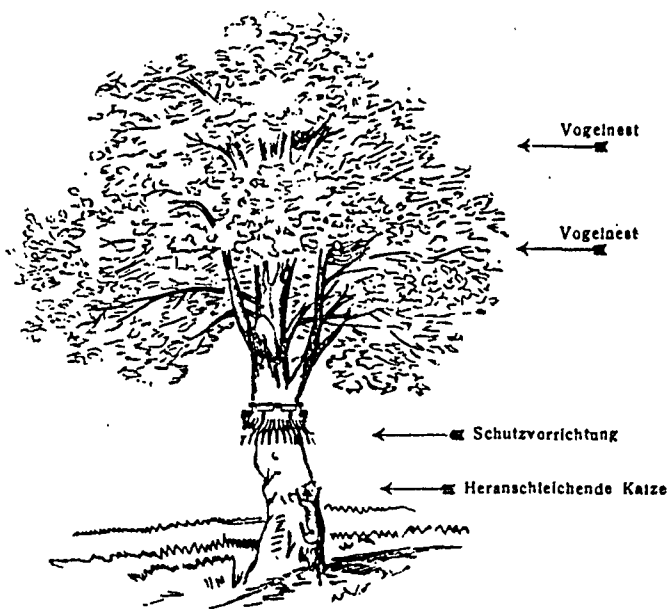
Za zaščito ptic pevk so iznašli tudi varovalo pred mačkami, kunami in drugimi roparji ter uničevalci teh ptic. Potrebo in nujnost iznajdbe

Alfred Bondy,

Erfinder und alleinig. Lieferant der ges. gesch. Vorrichtung zum Schutze der Singvögel gegen Katzen, Marder u. dgl. Raubzeug.

Büro: Prag, Obstgasse 5.

Vor Nachahmung wird gewarnt!
D.R.G.M. Patent ang.

Außer den Baustamm umfassenden Draht wird die Vorrichtung mit einem zwischen den Ästen laufenden Draht befestigt.

Prager Tagblatt vom 25. April 1915.

Schutz den Vögeln! Der Appell, der sonst zu Frühlingsanfang immer mildgestimmte Herzen fand, hat diesmal, so scheint es, da der Kriegslärm alles erfüllt und übertönt, wenig Aussicht, ein nachhaltiges Echo zu finden. Die Plätze im Herzen sind alle vergeben und für die kleinen Sänger, die mit zum schönsten Schmuck des Frühlings gehören, sind wenig Gefühle übrig geblieben. Umsomehr haben unsere Singvögel in Erwägung Rettung und Unterstützung gefunden, die sich aus Gründen der Hygiene und Seuchenverhütung ergeben. Sind doch die Vögel die nachhaltigsten und natürlichsten Feinde der gefährlichsten, seuchenfördernden Insekten, namentlich der Stubenfliege, die als eine der wichtigsten VermittlerInnen zahlreicher Krankheits-erreger anzusehen ist. Erst kürzlich hat in Wien der Hygieniker Prof. von Pirquet nachdrücklich auf diese Umstände hingewiesen. Da kommt eine ganz außerordentlich praktische Erfindung sehr gelegen, die auf einen Schutz unserer Singvögel abzielt. Es ist dies eine zum Patent angemeldete Vorrichtung, die an Bäumen angebracht wird, um Katzen, Wiesel und anderen Vogelräubern das Besteigen der Bäume zu verwehren. Sie besteht aus einzelnen spitzenbewehrten Teilen, welche am Baumumfang zusammengestellt und mit stärkerem Draht und einer Spiralfeder am Stamme befestigt werden. Die Vorrichtung hat sich bereits außerordentlich bewährt! Interessenten steht der Erfinder und alleinige Lieferant, Herr Alfr. Bondy, Prag, Obstgasse 5 mit Information und Prospekt bereitwilligst zur Verfügung.

Bondyjevo varovalo gnezd

tega varovala je Neue Freie Presse utemeljil takole: »Ni nadalje potrebno dokazovati, da so ptice pevke največji in najuspešnejši nasprotnik kužnih bolezni, ki jih prenašajo insekti. Za ogroženo človeštvo so najboljši in najuspešnejši zaščitnik, saj so insekti glavna hrana večine ptic pevk. Bakterije tifusa, griže, kolere, koz, otroške paralize raznašajo muhe in ni moč napovedati, kaj nas bo prihajajoče poletje ogrozilo!«³⁴

Varovalo, ki je zagotavljalo varnost pticam in ptičjemu zarodu v gnezdih po drevesnih krošnjah, je iznašel Alfred Bondy iz Prage. Strokovnjaki so varovalo označili za 'odlično, preprosto in pametno'. Lahko se ga je namestilo na drevo poljubnega obsega, bilo pa je sestavljeno iz posameznih koničastih delov, ki se jih je namestilo in pričvrstilo z močno žico in spiralno vzmetjo na deblo.

C. k. Deželni vladi v Ljubljani je novico o novozumljenem varovalu sporočil sam Alfred Bondy.

Deželno vlado je pozval, naj v skladu z javnim stremljenjem po ptičjem varstvu poskrbi, da bodo pristojne oblasti in časopisi opozorili na eminentno pomembnost njegove iznajdbe, nato pa naj nabavo njegove naprave zapove za parke, vrtove, šole, pokopališča ...³⁵

Ali se je Kranjsko društvo odločilo za vpeljavo tega varovala, ni znano. Če sklepamo po njegovi splošni drži, bi nabavi varovala verjetno lahko pritrdili.

Kot že rečeno, so se društva z različnimi publikacijami seznanjala s smernicami na področju živalskega varstva in razširjala ideje o nujnosti bolj humanega ravnanja z živalmi. Časopis Zveze rensko-vestfalskih društev za zaščito živali, ki je

³⁴ AS 649 – fond Kranjsko..., tiskovna: Neue Freie Presse, april 1915.

³⁵ AS 649 – fond Kranjsko..., Doptist 1913–1915.

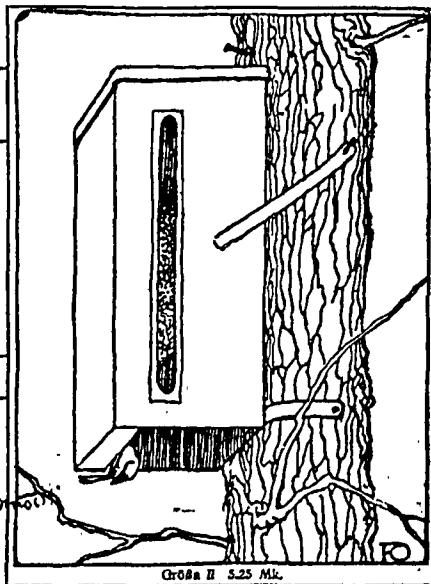
Dr. Bruhn's Meisendose „Antispatz“ D. R. P.

Größe I faßt 4 Pfd. Hanfsaat und arbeitet wochenlang selbsttätig;
Größe II faßt 10 Pfd. und braucht durch Monate keine Wartung oder Beaufsichtigung.

Größe II ist unentbehrlich für Parks und Forsten.

Bau. Der gedeckelte Kasten hat einen schrägen Boden, auf dem das Futter in den Futtertrög (III); von hier entnehmen es die Meise und Kiebitz, indem sie sich an den Rand hängen. Die Scheibe ist leicht von unten her in den Falz zu schieben, der sich außen um drei Seiten der Fensteröffnung herumlegt, und durch Andrücken des unteren Falzendes gegen die Kastenwand festzustellen. Selbst im Fall willig sitzende Scheiben schließen infolge der Konstruktion wasserdicht. 2 Metallbänder werden abgebeugt und dienen zur saakrochten Feststellung des aufgehängten Apparates.

Neue Spatzensicherung. Unsere bisherige Vorrichtung verhindert das Ein- tauchen der dicken Sperlingsschnäbel ins Futter; die neue das Anfliegen der Spatzen.

Preise: Größe I (mit neuer Spatzensicherung) 2.80 Mk.,
4 St. franko im D. Postgebiet.
Größe II (mit neuer Spatzensicherung) 5.25 Mk.,
2 St. franko im D. Postgebiet.

Bei Abnahme von mindestens 12 kleinen oder 6 großen Apparaten 10 Proz. u. freie Verpackung.

Neu! Für Ausstellungswecke, Schaufenster etc.

Größe I mit einer ganzen Glaswand und 2 Holzvögeln, sehr anziehend; Preis 3.35 Mk. (auch im Freien, bes. am Fenster zu gebrauchen).

Wiederverkäufer überall gesucht. Sie haben bei Einführung dieses sehr guten Artikels kein Risiko! Während des Monats März werden unverkaufte Meisendosen „Antispatz“ zurückgenommen.

Primer selektivne krmilnice za 'koristne' ptice

že 15 let izhajal vsaka dva meseca v Kölnu, je septembra 1917 povzel pregled delovanja Zveze društev za varstvo živali Nemškega kraljestva v letih 1881–1917. Pregled delovanja je povzel na podlagi poročila, ki ga je spisal predsedujoči omenjene zveze, Otto Hartman. Ko je sestavljal seznam društev za varstvo živali, se je Otto Hartman obrnil tudi na Kranjsko društvo s prošnjo za kratko predstavitev. Časopis je poudaril, da poročilo vsebuje kratek pregled vsega, o čemer so v društvih za varstvo živali v tistem času razpravljali, kaj so sklenili in kaj so že izpeljali. Zveza društev je v času svojega 36-letnega obstoja organizirala številne kongrese, na katerih so med mnogimi pomembnimi vprašanji obravnavali tudi spremembo državnega kazenskega zakonika, način omamljanja klavne živine, transport živine po železnici, transport perutnine, prometne šole, ravnanje s pticami pevkami, ubijanje ptic in celotno področje varstva ptic, pasjo vprego in zapiranje psov, načine usmrčitve odsluženih živali ... V poročilu je bilo tudi poudarjeno delovanje Zveze med že tri leta trajajočo vojno.

V nadaljevanju je časopis svoje pisanje posvetil aktualnim vprašanjem tedanjega časa. Ker so bili poštni konji v vojnih letih deležni slabe krme tako zaradi same vojne kot tudi zaradi neizobraženega voznega osebja, je časopis mestom sve-

toval, naj v prizadevanjih za zagotovitev dobre krme sledijo mestu Köln. Le-to je namreč uvedlo mešano konjsko krmo, ki je vsebovala vse hranilne vrednosti, ki naj bi jih konj potreboval. Ker dela te mešane krme konji niso marali, so jo, da bi jim bolj teknila, prepekli v kruh. Kruh se je hitro uveljavil in zasebni lastniki so kmalu pristajali samo še na tovrsten kruh.

Časopis pa se je tudi spomnil zelo zaslužnega borca za zaščito živali, grofa Zeppelina, ki je Würtemberškemu društvu za zaščito živali predsedoval v letih 1893–1913. Ves čas svojega predsedovanja je po svojih najboljših močeh društvo vestno in zvesto vodil ter pospeševal zaščito živali. Veliko pozornosti je posvečal izboljšanju transporta velike in male živine po železnici in z vozovi na trg in v klavnice. Zavzemal se je tudi za dobro ravnanje z vprežno živino. Tisti, ki so se izkazali z lepim ravnanjem z živino, so bili nagrajeni s spodbudnimi nagradami ali pa so prejeli priznanje. Na področju klavništva je tudi napravil korak naprej z vpeljavo strelnih aparatov za usmrnitev velike živine. Da bi tudi mladina postala naklonjena stremljenjem in prizadevanjem društva, je šolam razpošiljal koledarje z ljubkimi živalskimi motivi. Tovrstni koledarji, ki so se zaradi številnih ličnih ilustracij otrokom priljubili, so bili učinkovito propagandno sredstvo večine

društev pri širjenju njihovih idej. T. i. *Tierschutzkalender* je bil poučen, instruktiven; otroško dušo, ki je pogosto občutila surovost in brezsrčnost, je poskušal obvarovati in ji posredovati občutek za človečnost in sočutje. Časopisi in letna poročila razkrivajo, da so jih izdajala številna društva; med njimi tudi Zveza društev za zaščito živali Nemškega kraljestva in Društvo za zaščito živali iz Brna. Društva so šolam za pedagoško uporabo v smislu varstva živali pošiljala tudi slike in napise s pregovori in rekli.

Grof Zeppelin se je vseskozi trudil izboljšati zakonodajo na področju varstva živali; vivisekcijo, ki je burila duhove, pa je dopuščal v okviru zakonskih meja in krščanskih načel ter odločno zavračal zlorabo tovrstnega raziskovanja.

Bralce je časopis seznanil tudi s tem, kako se godi pticam. Opozoril je na drastičen upad štorcelj, ki se je dogajal navkljub temu, da so bile štorclje po nemškem zakonu zaščitene kot koristne za poljedelstvo in kmetijstvo, kot naravni spomenik, in za katerih usmrnitev je bila zagrožena kazen. Štorclje naj bi odstreljevali ljubitelji lova, ki so revirje za velikanske vsote vzeli v zakup. V tistih časih je bil fazan določen za vzrejo v revirjih. Ker pa so sumili, da štorclje žrejo mlade fazane, so jih ljubitelji lova, ki so se želeli odlikovati v streljanju, uničevali. Za zakonske odredbe se pri tem pač niso brigali.

Da bi društveni nameni rodili sadove, so si dežele zakonske odredbe prizadevale čim boljje usklajevati. Časopis je poročal o odredbi, ki so jo za varstvo živali sprejeli na Poljskem, in tudi o odredbi, ki so jo za zaščito ptic sprejeli na Bavarskem leta 1913. Po poljski odredbi je bilo prepovedano zasledovati celo vrsto živali in njihove mladiče. Poljaki so zaščitili tako kanadsko kuno zlatico, ptice pevke in druge z insekti se prehranjujoče ptice, zlatovranko, smrdokavro, togotnika, prepirljivca, divjega laboda, veliko uharico, krokarja in črno štorcljo. Prepovedano je bilo tudi uničevati gnezda, plodišča, jajca teh ptic, prav tako so bili prepovedani nakup in prodaja, uvoz in izvoz ter prevoz živali, njihovih mladičev, gnezd in jajc. Ti predpisi so veljali tudi za tiste, ki so bili upravičeni do lova.

Z odredbo za varstvo ptic se je tudi na Bavarskem število zaščitene ptic povečalo. Bavarci so zaščitili vodomca, škornjaka, postojno, ujeđe (zaradi njihove redkosti), vse vrste črnoglavk in grmovščic, cipe, trstnice, čigre, vodne kose,

prilivke. Omenjenih ptičjih vrst se tudi dotlej ni smelo loviti, streljati, v mrtvem stanju se jih ni smelo nakupovati in prodajati, uvažati in izvažati ter prevažati. Odtlej pa se je ta prepoved razširila tudi na žive ptice. Izjeme so bile dovoljene za okrožne upravne oblasti (za določen čas in določen okoliš), za znanstvene in učne cilje, za ponovno naselitev posameznih ptičjih vrst ali za preprečitev razmaha škodljivcev. Nakup in prodaja, posredovanje, izvoz in uvoz ter prevoz ptic v živem stanju so bili dovoljeni v primeru, če je šlo za sobne ptice. Ampak tudi ta možnost je bila za določene vrste ptic izključena.

Ker je od kulturnih rastlin vinska trta imela največ rastlinskih in živalskih škodljivcev, je časopis del svojega pisanja namenil tudi temu vprašanju. Na podlagi sicer še nezadostnih raziskav, naj bi se upad škodljivcev dosegel z biološkim ravnotežjem, ki naj bi ga vzpostavili naravni sovražniki in zajedalci škodljivcev. Časopis se je zavzemal za dodatne znanstvene raziskave, pri katerih država ne bi smela varčevati.

Posebno pozornost je posvetil tudi domačim živalim, ki dajejo mleko, in sicer kozam. Popisal je neprimerno ravnanje s kozami po nižinah. Tu so z njimi postopali kot s hlevsko živino, kar je bilo povsem zločinsko, saj so morale jesti kot v ječi in celo leto preživeti na verigi kot obsojenec. Pogosto so se lahko gibale le tedaj, ko se jih je šlo prodat. Tudi gnoja jim niso redno odstranjevali, primanjkovalo jim je tudi svežega zraka in prezračevalnih odprtih. Kozam bi kot temperamentnim, pametnim živalim, morali omogočiti skakanje in prerivanje. Tako bi bile zdrave in bi dajale dobro mleko.

Za zgled je navajal Švico, kjer so nego in rejo koz izboljšali po zaslugi *Švicarske kozjerejske združene zveze*. S predavanji, tečaji in literaturo je le-ta opozarjala na prednosti, ki jih je dajala naravna in racionalna skrb za živali: Ugotavljal je tudi, da za razliko od nemških mest, ki so uporabljala mlade kastrirane kozle za prevoz mleka in zelenjave, švicarska mesta koz kot vprežno živino skorajda ne uporabljajo.

O takšnih in podobnih stvareh je društveni in strokovni tisk seznanjal bralce tako doma kot v sosesčini. Novembra 1913. leta je isti časopis izpostavil pomembnost prometnih šol za voznike in kočijaže. Prvo tako šolo so ustanovili leta 1903 v Leipzigu, nato so sledila skoraj vsa večja mesta. K pouku so želeli pritegniti zlasti šolarje, ki so

nameravali nadaljevati izobrazbo. Tedaj so se na mestnih ulicah začela pojavljati različna prevozna sredstva. Poleg konj in avtomobilov so že obstajale tudi cestne in ozkotirne železnice. Zaradi povečane števila močnih vozil in povečane hitrosti vožnje je nevarnost za pešce naraščala. Novi čas je zahteval inteligentne, prisebne in zanesljive vprežne voznike. S prometno šolo so si vozniki pridobili osnovno izobrazbo, ki naj bi bila porok za varno življenje pešcev. V takih šolah so šolarji spoznali prometno-policijske določbe.

Velik gospodarski pomen so te šole imele za lastnike vozil in konj. Le-ti so tvegali, če so svojega dragega konja prepustili neizkušenemu delavcu. Namreč, napačna uporaba in napačno ravnanje z živaljo sta zmanjševali njeno delovno zmogljivost in krajšali njeno življenjsko dobo. Eminentnega pomena je bil pouk v teh šolah tudi za pravilno prepoznavanje bolezni. Po obstoječi statistiki je bilo prav neznanje voznikov in kočijažev velikokrat vzrok za nesreče.

Ideji o prometnih šolah je postajalo privrženih vse več prebivalcev. Letno poročilo *Društva za varstvo živali iz Brna* za leto 1911 poroča, da je mesto Brno nameravalo ustanoviti tako šolo, saj so se prebivalci pritoževali nad vozniki in kočijaži, ki so pogosto trpinčili živali.

Kranjsko društvo je dobivalo različne publikacije tudi od zelo aktivnega društva *Naturschutzpark* iz Stuttgarta, ki je bilo ustanovljeno oktobra 1909. Že iz njegovega imena se je dalo slutiti, kakšna je njegova usmeritev. Društvo je sklenilo zaščito živali, rastlin in narave izboljšati z ustanovitvijo naravovarstvenih parkov. Z njimi naj bi preprečili tudi iztrebljanje živalskih in rastlinskih vrst. Za svoje velikopotezne naloge si je želelo pridobiti podporo čim večjega števila društev za zaščito živali, ki naj bi mu tudi pomagala pri zbiranju sredstev in pri razširjanju te ideje med ljudi. K njemu naj bi tudi korporativno pristopila.

Društvo *Naturschutzpark* se je z upajočo prošnjo po podpori obrnilo tudi na Kranjsko društvo in ga povabilo na predavanje, ki je bilo 1. aprila 1910. Na predavanju so obravnavali privlačne teme s področja varstva narave, živali in rastlin. Učinkovitost predavanja so dosegli tudi s predvajanjem fotografij in z demonstracijami naprav za varstvo ptic, modelov, slik, preparatov ...

Z letakom *Aufruf zur Gründung von Naturschutzparken* so nemški somišljeniki Kranjsko dru-

štvo tudi seznanili s *splošnokoristnim in velikopoteznim projektom* v zvezi z ustanovitvijo naravovarstvenih parkov v Nemčiji in Avstriji. Z njimi naj bi na propad obsojene živalske in rastlinske vrste ohranili tako za njih same kot tudi za prihodnje rodove. Zavedali so se pač, da je potrebno zakone narave spoštovati in jih ohranjati. Da bi se čimbolj približali temu cilju, so se trudili naravovarstveno gibanje razširiti v nacionalno gibanje.

Ideja za ustanovitev naravovarstvenih parkov je naletela na ugoden odmev. Navdušujoči dopisi, ki so pozdravljali to idejo, so prihajali od vsepovsod. Pokrajino za naravovarstvene parke naj bi določili po ostro razpoznavnih mejah. V njih naj bi zaobjeli vse oblike tipične nemške pokrajine. Predvideli so ustanovitev treh parkov; to naj bi bili: Visokogorski park v Alpah, Park za sredogorje in gričevnato pokrajino in Park za nižavje v severni Nemčiji.³⁶

Za začetek 20. stoletja je bilo značilno, da so stremjenja za oplemenitenje življenja podpirala in pospeševala različna gibanja s skoraj izključno samo društvenimi in strokovnimi časopisi. Ker so bili bralci le-teh povečini društveni privrženci, so uvideli potrebo po ustanovitvi časopisa, namenjenega širšemu krogu ljudi. Korak naprej v tej smeri so napravili v začetku leta 1912 v Nemčiji z ustanovitvijo časopisa *Etische Rundschau*, po naše *Etični obzornik*. To je bil mesečni časopis 'za očiščenje in poglobitev etičnih nazorov ter za pospeševanje etičnih stremljenj'. Pri nastajanju časopisa so sodelovale številne ugledne osebnosti in voditelji etičnih gibanj; med njimi tudi znamenita Arthur Schopenhauer in Richard Wagner. Mesečnik je objavil veliko dragocenih člankov o znanstvenih vprašanjih in praktičnih stremljenjih.

Sodeč po publikacijah, ki se nahajajo v fondu Kranjskega društva, lahko sklepamo, da je bilo društvo živahno vpeto v splošne tokove na področju živalskega varstva tedanjega časa in da jim je v vseh pogledih tudi sledilo.

Zaključek

Ideje, ki so se začele pojavljati v času razsvetljenstva v želji po splošnem napredku družbe, so se v 40-ih letih 19. stoletja zakoreninile tudi na slovenskem ozemlju. Bile so skupek različnih impulzov, od tradicionalnih vrednot religije, dr-

³⁶ AS 649 – fond Kranjsko..., tiskovina: *Aufruf zur Gründung von Naturschutzparken*.

Das Mitleid ist die
alleinige echt moralische
Triebfeder. — Die von mir
aufgestellte moralische
Triebfeder bewährt sich
als die echte... dadurch,
daß sie auch die Tiere in
ihren Schutz nimmt.
Arthur SCHOPENHAUER

Ethische Rundschau

Monatsschrift

zur Läuterung und Vertiefung
der ethischen Anschauungen und
zur Förderung ethischer Bestrebungen

Herausgegeben von Magnus Schwantje

Es sollte uns fortan
einzig noch daran gelegen
sein, der Religion des Mit-
leidens, den Bekennern des
Nützlichkeitsdogmas zum
Trotz, einen kräftigen Bo-
den zu neuer Pflege bei uns
gewinnen zu lassen.
Richard WAGNER

I. Jahrgang. Heft 1—2.

Januar—Februar 1912.

Inhalt:

Ueber die Aufgaben dieser Zeitschrift. Vom Herausgeber.

Irrige Ansichten über die Friedensbewegung.

Von Alfred H. Fried. (Mit Bild)

Die ethische Bedeutung unserer Anschauungen von den Tieren.

Von Magnus Schwantje.

Neue Wagner-Litteratur. I. Von Univers.-Professor Dr. Wolfgang Golther.

Kongresse im Jahre 1911. Berichte von Leopold Katscher u. A.

Bücher-Besprechungen. .'. Berichte und kleine Aufsätze.

„Die Spitzin“, Erzählung von Marie von Ebner-Eschenbach. (Mit Bild)

Im Verlage des Herausgebers, Berlin W.15, Düsseldorf Straße 23.

Preis

des Jahrgangs (einschließlich des Portos) 3 Mark (für das Ausland 3,40 Mark). oooooo
dieses Doppelheftes: 60 Pf. (Siehe auch die Bezugsbedingungen auf der 2. Seite des Umschlags.)

Etični obzornik (1912)

žavnih interesov, utemeljenih z zakoni, do znosti in filozofije.

V slovenski prostor so tedaj vstopili zaščitniki živali; postavili so se v njihov bran, želeli so odpraviti v ljudstvu globoko zakoreninjene trdosrčne načine ravnanja z živalmi. *Kranjsko društvo za varstvo živali*, ki se je borilo proti mučenju in hkrati za zaščito živali, je razvijalo in nadgrajevalo prizadevanja in stremljenja pionirjev tovrstnega gibanja na Slovenskem, ki so se borili le proti mučenju živali (Goriško društvo). Z uvajanjem zakonov za zaščito živali, z nadzorovanjem izvajanja le-teh, s kaznovanjem kršiteljev, s predavanji, z dobrimi zgledi... so ljudi seznanjali z nujnostjo bolj humanega ravnanja z živalmi in tako pozitivno spreminjali odnos ljudi do živali.

Gotovo je delovanje društva predstavljalo pomemben delež pri uveljavljanju drugačnega načina dojemanja živali, ne glede na to, da je društvo poosebljalo splošne značilnosti meščanskih združenj za varstvo živali, ki so živali selekcionirala, diskriminirala in jih dvojno kategorizirala – na ljubljene in sovražne, saj je lepo ravnanje z živalmi začelo postajati del splošne omike in bontona.

Društvu mučenja seveda ni uspelo odpraviti, tudi ne preprečiti kriminalnih nagnjenj in ne vzgojiti novega, bolj humanega človeka, v svetu brez pretepanja in zadajanja telesnih bolečin. Toda verjetno bi se živalim brez njegovih prizadevanj še slabše godilo.

Kljub prizadevanjem varuhov naravnih zakonov, zagovornikov sožitja in skladnosti med vsemi živimi bitji, tedanjih in sedanjih, pa se še danes dogaja, da vsak dan umirajo mučene živali in da izumirajo cele živalske vrste, ki jim življenje modernega človeka odreja prostor pod soncem.

Zusammenfassung

DER KRAINER TIERSCHUTZVEREIN 1902–1915

Unter dem Einfluß tiefer gesellschaftlicher Veränderungen setzte sich an der Wende zum 18. Jahrhundert immer stärker die Erkenntnis durch, daß die Welt nicht nur für den Menschen existiert. Das Ende der sogenannten anthropozentrischen Illusion gab den Anstoß für ein neues, humaneres Verhalten gegenüber Tieren, das auch mit moralischen, ökonomischen und gesundheitlichen Argumenten gestützt wurde.

Die Agitation für bessere Lebensbedingungen von Tieren begann in England und erreichte ihren Höhepunkt im Jahr 1824 mit der Gründung der *Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals*. Bald folgte Kontinentaleuropa und nach einigen Jahren wurden die ersten Vereine auch in Deutschland gegründet. Die ersten Fürsprecher eines humaneren und mitfühlenderen Verhaltens gegenüber Tieren waren gutsituierte Bürger und gebildete Landgeistliche. Sie stellten gleichzeitig eine ideologische Opposition gegen die Werte des Ancien Régime dar. Am Ende des Vormärz erreichten die Ideen über die Notwendigkeit des Tierschutzes auch das slowenische Gebiet. Im Juli 1845 begann der Görzer Verein gegen Tierquälerei seine Tätigkeit. Er war der erste seiner Art auf slowenischem Gebiet und in der gesamten österreichischen Monarchie. Die Ideen des Vereines unterstützte auch die Krainer Landwirtschaftsgesellschaft (Kranjska kmetijska družba) bzw. deren Zeitschrift *Landwirtschaftliche und handwerkliche Neuigkeiten* (Kmetijske in rokodelske novice), die unter der Redaktion von Dr. Janez Bleiweis seit 1843 erschienen. Bleiweis berichtete in den *Novice* regelmäßig über die Tätigkeit verschiedener Vereine gegen die Tierquälerei und betonte die Notwendigkeit eines humanen Umganges mit Tieren. Auf seine Anregung erschien 1846 die Broschüre *Mildtätigkeit gegenüber Tieren* (Milosrčnost do živali), verfaßt von Mihael Stojan. Auch Slomšek trat in seinen Schriften für mehr Rücksichtnahme gegenüber Tieren auf. Mit dem Werk *Heimische und fremde Tiere in Darstellungen* (Domače in tuje živali v podobah) von Fran Erjavec bekamen die Slowenen im Jahr 1873 ein originäres slowenisches Werk mit detaillierten, belehrenden, aber auch lebhaften Beschreibungen der Erscheinungen im Tierreich. Auch die Benimmbücher Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts spiegelten die allgemeine Hebung des moralischen Standards, da sie auch Anweisungen für den Umgang mit Tieren beinhalteten. Das Interesse für die Rechte und das Wohlergehen der Tiere konnte sich auf slowenischem Gebiet seit seinen Anfängen in den vierziger Jahren des 19. Jahrhunderts das ganze Jahrhundert hindurch bewahren und entwickeln. Einer der Höhepunkte dieser Bemühungen war der 1902 gegründete Krainer Tierschutzverein (Kranjsko društvo za varstvo živali), der sich, wie schon sein Name sagt, nicht nur gegen die Tierquälerei, sondern auch für den Schutz der Tiere einsetzte.